

Az Autonómia Alapítvány programjainak hozzájárulása a fenntartható fejlődéshez

Poós Ferenc

Autonómia Alapítvány

Bevezetés

Az alábbi esettanulmány az Autonómia Alapítvány tevékenységét és támogatási rendszerét tárgyalja. A tanulmány lépésről lépésre, „kívülről befelé” haladva mutatja be a szervezetet.

A tanulmány célja, hogy az alapítvány programjait, adományozási gyakorlatát bemutatva bebizonyítsa, hogy jól átgondolt támogatási struktúrával, a helyi igényekhez igazodó és részleteiben kidolgozott programokkal hogyan lehet elősegíteni a roma szervezetek és roma közösségek fenntartható gazdasági programjait.

Az alapítvány célja a helyi, független non-profit szervezetek azon önálló kezdeményezéseinek támogatása, amelyek a helyi erőforrásokon alapulnak. Az alapítvány az elmúlt években több mint hétszázmillió forint adományt nyújtott több mint négyszáz településen hatszáznál is több szervezetnek, amelyek összesen több mint tízezer családot vontak be programjaikba. Az Autonómia Alapítvány Magyarországon egyedülálló adományozási stratégiával dolgozó szervezet. Adományai (az alapító okirata szerint maximális támogatás 10 ezer USD) a helyi gazdálkodói programok beindítását célozzák meg, amelyek több helyi erőforrás bevonását is igénylik. Az adományokat előfinanszírozási rendszerben osztják, mivel a támogatott célcsoport a tervezett tevékenységét önerőből elindítani nem tudja.

A első fejezet a romák magyarországi helyzetéről értekezik. A cigányok történetének bemutatása, ismertetése sokkal nagyobb lélegzetű munkában sem írható le teljes mértékben, ráadásul ennek a tanulmánynak nem is ez a célja, csupán megkerülhetetlen, hogy az Autonómia Alapítvány célcsoportjáról írjunk.

Az alapítvány szektorális elhelyezkedésénél több hasonló adományozó szervezetről is szólnunk, azok működését is körbeírjuk.

A tanulmány gerincét a programbemutatók adják. Külön kategóriákba soroltuk a mezőgazdasági, az ipari és az ún. „civil” programokat. A legtöbb projekt mezőgazdasági program. Ennek egyik oka, hogy a roma népesség zöme vidéken, vidéki kistéleplésen él. Az ipari jellegű programok eleinte a kézművesség felélesztésére irányultak, majd megjelentek kisebb, alacsony beruházási igényű projektek is. 1998-tól kísérleti jelleggel indult útjára az intenzív kertészeti program, azzal a céllal, hogy a későbbiekben hasonló programfinanszírozás vegye át az egyik alapprogram, a Szegénység-Cigányság program helyét. Mivel a Kertészet 2000 program sikerrel zárult, 2000-ben már a Roma Mezőgazdasági Program első szintje is meghirdetésre került. Napjainkra csak többlepcsős fejlesztő programok indulnak.

Az utolsó fejezetek az adományozási nehézségeket és a roma szervezetek gazdálkodói programjaihoz kapcsolódó problémákat taglalják.

A cigányok helyzete Magyarországon

A cigányok első magyarországi megjelenése a XIV. századra tehető, s azóta a XX. század elejéig több hullámban érkeztek az ország területére. A történelmi források szerint a politikai hatalom a kezdetektől törekedett a cigányok társadalmi integrálására, majd asszimilálására – több-kevesebb sikerrel. Elég, hogyha Mária Terézia és II. József e tárgyban hozott rendeleteit említjük. A vándorló cigányok letelepítését célzó rendeletek hatására az 1893-as cigányösszeíráskor már a népcsoport közel 90 százaléka huzamosabb ideje egy helyen élt. A Horthy-korszakban további letelepedést szorgalmazó intézkedések születtek, a cigányok többségét a mezőgazdaságban foglalkoztatták, leginkább napszámosként. Az ipari fejlődés ekkorra már teljesen háttérbe szorította a kézműipart, köztük a hagyományos cigány mesterségeket. A II. Világháború során a holokausztnak több ezer magyarországi cigány áldozata volt. 1945 után, a kommunista hatalomátvételt követően a cigányok életkörülményei továbbra sem változtak, a társadalom legszegényebb rétegét alkották.

A helyzet megváltoztatására irányuló elképzelések akkor fogalmazódtak meg a pártvezetés részéről, amikor az extenzív iparfejlesztés következményeként munkaerőhiány lépett fel. A cigányok rossz szociális helyzete megnehezítette integrálásukat a munkaerőpiacra, ezért 1961-ben párthatározat formájában a cigányok életkörülményeinek javítását célzó programot hirdettek meg. A telepek felszámolását csökkentett komfortfokozatú lakások („CS” lakások) építésével és kamatmentes, hosszú lejáratú kölcsönökkel igyekeztek elérni. Ugyanekkor figyeltek fel arra is, hogy a cigányok nagy tömegei kimaradtak a kötelező általános iskolai oktatásból. Ennek következménye lett az „átmeneti jellegű cigány osztályok, iskolák” beindítása. A politikai enyhülés lehetővé tette, hogy Kemény István szociológus és munkatársai 1970-71-ben reprezentatív cigányvizsgálatot végezzenek. A vizsgálat – többek között – felmérte a cigányok munkaerő-piaci helyzetét is: e szerint a munkaképes korú cigány férfiak foglalkoztatottsága (85,2%) közel azonos volt, mint a nem cigány férfiaké (87,7%). Az ipar szakképzetlen munkaerő-szükséglete, a teljes foglalkoztatottságot célul kitűző pártprogram, a szociális juttatások bejelentett munkahelyhez kötése és a bértömeggazdálkodás következtében a nyolcvanas évek közepéig a kedvező foglalkoztatási mutatók alig változtak. Ekkor azonban megindult az alacsony képzettségű cigányok tömegeinek elbocsátása.

A rendszerváltás (1989) eredményeként létrejött politikai és gazdasági légkör a cigányok életét is megváltoztatta – az esetek többségében kedvezőtlenül. Az új piaci viszonyok között a munkaadók elsősorban a képzetlen munkaerőtömegetől váltak meg, azoknak a cigányoknak a nagy része is kiszorult a munkaerőpiacról, akik még képzettségüknél vagy lakóhelyüknél fogva addig szerencsésebb helyzetben voltak. A szegénység újratermelődéséhez az is hozzájárul, hogy a cigányok többsége az ország gazdaságilag legelmaradottabb régióiban lakik. A szegénység mellett továbbra is probléma a cigány gyerekek szegregált oktatása. Az 1993-as reprezentatív cigánykutatás adatai alapján a regisztrált cigány munkanélküliek közel négyszer annyian vannak, mint a nem cigányok. A közel félmillió cigány népesség – a legnagyobb magyarországi kisebbség – számára a nagyarányú munkanélküliség továbbra is az átlag alatti életszínvonalon való létezését teszi lehetővé.

A szocialista rendszer idején működő teljes foglalkoztatás a nyolcvanas évek közepétől megszűnt, ezzel egyidejűleg a kiépülő modern gazdasági szerkezetben nagyon sok ember nem találja a helyét. A magyarországi cigányságot ez a két folyamat egyszerre érte el. Mindez azt eredményezte, hogy az elmúlt tíz-tizenkét év alatt azon munkahelyek közel

kétharmada szűnt meg, amelyeket korábban cigány foglalkoztatottak töltöttek be. A foglalkoztatást, a munkaerő-piacot érintő változás drámai volt az egész magyar társadalomra nézve, de a cigányságot – a statisztikák alapján – kétszer, háromszor inkább sújtotta ez a sokk.

Mindezen folyamatok okait keresve három tényezőt kell kiemelni. Az első az iskolázottság területén mutatkozó hátrányok: míg a Kádár-rendszer alatt a nyolc osztály elvégzése elégséges volt az elhelyezkedéshez, ma már sok esetben a szakmunkásképző bizonyítvány sem elegendő. Második okként azt lehet kiemelni, hogy a magyarországi cigányság túlnyomó része aprófalvakban, gazdaságilag elmaradott és a munkanélküliség által amúgy is sújtott területeken, településeken él. A harmadik ok a korábbi szakmákban keresendő: a romák jelentős része olyan iparágakban dolgozott, amelyek a rendszerváltáskor elsőként mentek tönkre, az ott megszerzett tudás és tapasztalat pedig nem, vagy csak nagyon nehezen hasznosítható más területeken. Mindezen okok és az általuk kiváltott folyamatok arra kényszerítik a romákat, hogy minél inkább a szürke- és feketegazdaságban dolgozzanak, keressenek lehetőséget a megélhetésre.

Az Autonómia Alapítvány

Az Alapítvány története szárazon, számokban

Az Autonómia Alapítvány 1990-ben alapított magánalapítvány. Célja a civil társadalom fejlesztésének támogatása. Ezen belül elsősorban olyan, romák által kezdeményezett gazdálkodást célzó projekteket finanszíroznak, amelyek a problémákra a helyi erőforrások mozgósításával keresnek megoldást.

Az Alapítvány mintegy 400 településen, több mint 1000 társadalmi szervezet programját támogatta összesen 700 millió forinttal, részben visszatérítendő támogatás, részben adomány formájában.

1995-ben alapító igazgatójával, Bíró Andrással együtt elnyerte az Alternatív Nobel-díjat (Right Livelihood Award) és a magyar kormány által adományozott Kisebbségekért Díjat.

Projekt támogatás

Az Autonómia Alapítvány sajátos adományozó és projekt támogató stratégiát alakított ki. Az Alapítvány azokat a projekteket támogatja, amelyek:

- vidéki kezdeményezések, helyi tapasztalat és változtatásra való igény alapján;
- gyakorlati megközelítésűek, jól megfogalmazott szükségletekre irányulnak;
- fenntarthatók mind pénzügyi szempontból, mind a közösség támogatását illetően.

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a projektet lebonyolító szervezet:

- bejegyzett, demokratikusan működő non-profit szervezet;
- működése bizonyítottan nyilvános és elszámolható;
- részletes projekt tervvel és költségvetéssel rendelkezik.

Az Autonómia Alapítvány kölcsönös bizalmon alapuló kapcsolatokat alakít ki az általa támogatott szervezetekkel. A bizalom rendkívül fontos, hiszen adományozottjaink életük nagy részében sok előítéletet és bizalmatlanságot tapasztaltak. A cél, hogy a projektet lebonyolító szervezet ne passzív befogadó legyen, az Autonómia Alapítvány ne egyfajta paternalisztikus adományozóként működjön, hanem a kedvezményezett vállalon felelősséget a munkájáért és elszámolási kötelezettséget az Autonómia Alapítvány, mint támogató felé. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy szerződéses jogviszony áll fenn, tehát

mindkét fél tisztában van kötelezettségével. Fontos továbbá, hogy a támogatott szervezet és az Alapítvány munkatársai illetve monitorai között személyes kapcsolat alakuljon ki.

Az Autonómia Alapítvány a támogatást adomány és kamatmentes, visszatérítendő támogatás kombinációjaként nyújtja, a projekt vezetőivel tárgyal annak megvalósításáról. Az Autonómia Alapítvány egyik sajátos módszere úgynevezett monitorok alkalmazása, akik ellátogatnak a projekt helyszínére, majd saját környezetében értékelik és támogatják az adott tevékenységet. Ennek a támogatói szemléletnek és gyakorlatnak sikerét bizonyítja, hogy más adományozók is átvették az alapítvány módszereit.

A pályázati eljárás abban tér el más adományozókéétól, hogy döntés-előkészítő monitorozás előzi meg valamint a projekt lezárásáig folyamatos monitorozás zajlik. Erre kicsit részletesebben a monitorozásnál térünk ki.

Monitorozás

Az Autonómia Alapítvány alappillére a monitorozás, ezért ezt a tevékenységet részletesebben tárgyaljuk.

1. Miért vizsgáljuk meg a helyszínen is a pályázatokat?

Mert a pályázatok minősége nem minden esetben megfelelő, de a háttérben érezhető a tenni akarás a változásért. Sok esetben az emberek szóban jobban el tudják mondani a programjukat, mint írásban, sokszor nincs kifinomult írásbeliség, kultúrájuk leginkább a szóbeliségen alapul. Ebből fakadóan a pályázatokban nem jelenik meg minden érdemi információ, amit esetleg szóban közölni tudnak. Ha a program tervezése hiányos, akkor szóban sok minden korrigálható. De a legfontosabb, hogy a monitor meggyőződjön, arról, hogy a program megvalósítható-e az adott településen, az adott emberekkel, vezetőkkel, szaktudással.

Továbbá fontos a személyes kapcsolat, a kölcsönös bizalom és felelősség. Több mint egy évtizedes tapasztalatunk azt mutatja, hogy a szervezetek igenis igénylik a személyes kapcsolatot, az adományozó ne legyen számukra valami távoli, elérhetetlen szervezet.

Mindezek eredményeként egy sajátos „interaktív pályázás” alakul ki, amely a szervezet és az alapítvány szempontjainak kölcsönös megértését és egymáshoz igazítását eredményezi.

2. Mit képvisel az alapítvány munkatársa a látogatás során?

Mindenekfelett az alapítványt. A monitor soha nem képviselheti önmagát, vagy soha nem jeleníthet meg az alapítvány érdekeitől eltérő dolgokat.

3. Mi az első látogatás célja?

- információszerzés lehetőség szerint több forrásból,
- a helyi erőforrások felmérése minél szélesebb körű diskurzus alapján,
- az alapítvány szempontjainak közvetítése,
- a pályázók szempontjainak közvetítése,
- segítségnyújtás a pályázat részleteinek kidolgozásában – a monitor külső szemlélőként, leginkább kérdező szerepében segíti a szervezetet a megoldások keresésében,
- a monitor felelőssége a jelentésírás, a döntés-előkészítés és a javaslattétel.

4. A látogatás gyakorlata

Először a monitor értesíti a szervezeteket a látogatásról. A monitor lehetőség szerint előzetesen tájékozik a településről (munkanélküliség, mezőgazdasági alkalmasság, ipar jelenléte stb.) A szervezetvezetővel és a tagsággal folytatott beszélgetés minden esetben a település és azon belül a romák helyzetének megismerésével kezdődik. Az általános információgyűjtés lassan leszűkül a romák helyzetére, a szervezetvezető életére és a tagságot is megpróbálják minél jobban megismerni. Az általános bevezetés után rátérnek a program részleteinek tárgyalására.

A tárgyalás kitér minden részletre. Miért választották a megpályázott tevékenységet, megvannak-e a magvalósíthatósághoz szükséges tárgyi, szakmai, személyi feltételek. Ha valamiben hiányt szenvednek, azt hogyan és miből pótolják.

A monitor annak is utánakérdez, hogy a termelt felesleget hol, mennyiért tudja értékesíteni a szervezet. A szervezetektől elvárható minimum, hogy mindezekre választ adjanak.

Ezek után a monitor körbejárja a települést, megnézi, hogy megvannak-e a szóban már hallott eszközök, berendezések, feltételek a program megvalósításához, valamint felkeresik a programba bevont szakértőt is.

Ennek végeztével még egyszer leülnek a szervezetvezetővel és megbeszélik a hiányosságokat, melyeken a szervezetnek dolgoznia kell, ez az ún. „házi feladat”. Minden esetben van „házi feladat”. Egyrészt, mert a beszélgetés során mindig merülnek fel hiányosságok, másrészt ez a szervezet szándékának egyik indikátora is.

Ha mindezt betartja a monitor, akkor fény derül arra is, hogy a szervezet készítette-e a pályázatot, vagy csak úgy beadta, vagy ha mással iratta is, kiderül, hogy saját ötletéről van-e szó vagy másoktól átvettől. Fontos, hogy a résztvevők ismerjék, akarják a saját programjukat.

A látogatásokat követően a monitornak egy minden részletre kiterjedő jelentést kell írnia, amely végén javaslatot tesz a program támogatására illetve elutasítására, indoklással. Természetesen a későbbi látogatások alkalmával a monitor a program részleteire fókuszál.

Általában háromféle szerepbe kerülhet a monitor: nyomozó, havercsávó, balek. Először a nyomozó szerepkör jut ki a monitornak, mert sokat kérdez, semmi nem tetszik neki. De ez a szerepkör nem tart sokáig, mert a cél a kölcsönös bizalom kialakítása és annak fenntartása. A szervezettel kialakult kapcsolat elkerülhetetlenül átalakul barátsággá, de arra mindig ügyelni kell, hogy az ne menjen a munka rovására. A monitornak kerülni kell a bratyizást, a „havercsávóvá válást”, mert az a munka rovására mehet, könnyen balekká válhat az ember. Ez nem jelenti azt, hogy a szervezettel, a szervezet egyes tagjaival nem lehet a monitornak baráti kapcsolata, de a monitornak tudnia kell a munkát és a barátságot különválasztani. A monitornak törekednie kell a partneri és bizalmi kapcsolat fenntartására.

Programok

Az alábbiakban részletesebben ismertetjük az Autonómia Alapítvány lezárt és jelenleg futó programjait, mert így sokkal plastikusabb képet lehet kapni a működésről. Mindezzel azt is szeretnénk érzékeltetni, hogyan fejlődtek ki a különböző programok és hogyan változott az adományozási stratégiánk, amellet, hogy az alapértékeket megtartottuk. A programokat 1998-tól ismertetjük, mert attól az évtől voltak jelentős változások a programfinanszírozásban. Bemutatjuk, hogy a klasszikusnak mondható, az alapítástól

meglévő Szegénység-Cigányság programunk mellett milyen más programok voltak, amelyekből később egy újfajta programfinanszírozási mód alakult ki. A rövid távú projektfinanszírozás helyét lassan átvette a több éves fejlesztő, programfinanszírozás.

I. Mezőgazdasági programok

Saját Konyhakert '98

A program szorosan kapcsolódott az alapítvány régebbi programjához, a Szegénység-Cigányság (SzC) programhoz. A SzC program helyi kezdeményezéseken alapult, mint minden autonómiás program, de annál a programnál nem volt meghatározva, hogy mivel lehet pályázni, teljesen nyitott volt, mindenféle ötletet vártunk. Többször arra lettünk figyelmesek, hogy a helyi roma szervezetek föld hiányában olyan mezőgazdasági programmal pályáznak, ami a saját kert műveléséről szólt. Legtöbb esetben a családoknak arra sem volt pénzük, hogy a kertjeiket megműveljék, azt a gaz verte fel, amit természetesen a falu is felrótt. Innen jött az ötlet, hogy olyan pályázatot hirdessünk, ami a családok saját kertjeinek műveléséről szól. Pályázatot írtunk ki a felmerülő igényekre.

1998 márciusában 62 pályázatot fogadtunk el a Saját konyhakert '98 című pályázati kiírásra. A támogatás egy szervezetre eső nagysága ötven és ötszázötvenezer forint között volt. Minden támogatás egységesen 3/4 rész adományból és 1/4 rész visszatérítendő, kamatmentes kölcsönből állt. A kölcsönt a szervezetek hat részletben, a program futamideje alatt, havi bontásban vagy egy összegben, a program végeztével fizethették vissza.

A pályázat célja elsősorban a hátrányos helyzetű családok saját erővel megtermelhető zöldségszükségletének biztosítása volt. Másodsorban célkitűzéseink közt szerepelt a roma és nem-roma származású embereknek a programban való részvétel során kialakuló szorosabb együttműködésének elősegítése. Különösen hangsúlyos volt a korábban kertjeiket nem művelő családok bevonása, hiszen – korábbi tapasztalataink szerint – sok településen a hátrányos helyzetű családok negatív megítélését fokozza a művelt kert hiánya, amit a környezetük esetlegesen a lustaságnak és a változtatásra irányuló szándék hiányának tudott be. Ez az esetek nagy részében azonban nem igaz. Napjainkra a konyhakertek megművelése is olyan költségekkel jár, amit egy-egy, a létminimum alatt, igen alacsony jövedelemmel rendelkező háztartás nem tud felvállalni. Támogatással szervezetenként átlagosan 11 családnak a kertjét sikerült feltőretni.

Több olyan alapítvány is bekerült a támogatotti körbe, amely valamely iskola vagy gyermekotthon forrásbővítésre létrehozott szervezete volt. E szervezetek esetében a kedvezményezettek (részrtvevők köre) az intézmény tanulóiból és gondozottjaiból állt. Ezekben az esetekben a közösen művelt konyhakertben módjuk nyílt a gyerekeknek a kertészkedés alapjainak elsajátítására, valamint a kertművelés munkafázisainak begyakorlására szakemberek felügyelete mellett.

A program eredményei az alábbiakban foglalhatók össze.

A konyhakertek terményköre nagyon sokszínű volt. Szinte nehéz is lett volna olyan zöldségre gondolnunk, amely a támogatott szervezetek által megtermelt növények közt nem fordult elő. A céklától a patisszonon keresztül a fűszerpaprikáig széles e kör, azonban a legnépszerűbb növény a burgonya volt. Szinte minden család kertjében előfordult és az esetek nagy részében a támogatás segítségével mindenki megtermelte a télire elegendő mennyiséget. Hasonlót mondhattunk el a babról vagy a hagymáról is.

Találkoztunk szép számmal olyan támogatottal is, akinek annyi termett a kertjében, hogy nemcsak a család ellátását tudta ebből a mennyiségből fedezni, hanem még a helyi

piacra, leadásra is jutott, ezzel pedig sikerült a család bevételeit kiegészíteni. Természetesen nem ez volt a jellemző, hiszen a támogatottak közt sok-sok nagycsaládos is előfordult, akik szerint "nem lehet annyit termelni, amit a család nem fogyasztana el". Egy pusztaradványi családfő ehhez azt is hozzátette: "de most legalább már nem félek a téltől".

A program hasznát nem kizárólag a megtermelt élelmiszer mennyiségén, az újonnan feltört kertek számán vagy az egymáshoz közelebb került roma és nem-roma családok közt kialakuló együttműködésén, kölcsönös megértésén mértük le. A program lebonyolítása során még egy hasznos jellemzőt figyelhettünk meg. A támogatott családok jelentős részének a megelőző években – igaz nagy anyagi erőfeszítések révén – sikerült ugyan előteremteni a legszükségesebb vetőanyagokra való pénzt, de arra már soha nem maradt elegendő forrásuk, hogy a lehető legjobb vetőmagot, műtrágyát vagy növényvédő szereket is beszerezzék. Így kerti munkájuk hatékonysága általában messze elmaradt a jobb anyagi helyzetben lévő gazdálkodókéétól. Ez a jelenség különösen szembetűnő volt a burgonya-vetőanyag esetében, hiszen a támogatott családok korábban az előző évről maradt burgonyagumókat ültették el, ez azonban a hibrid vetőanyagok esetében két év elteltével olyannyira lecsökkentette a termésmennyiséget, hogy szinte már foglalkozni sem volt érdemes vele. A megoldás az lett volna, ha vásárolhatnak ismét első generációs (UT-1) vetőburgonyát, de erre nem volt módjuk. Maradt hát a sokszor megalázóan hiábavaló erőlködés, a "csakazértis kertészkedés".

Az Autonómia Alapítvány támogatása ebből kifolyólag a támogatott családok esetében – a megfelelő vetőanyag, a műtrágyák és növényvédő szerek megvásárlásával – nem csupán egy mezőgazdasági évre terjedt ki. És ez a haszon, a soha műtrágyát, trágyát nem látott kertek talajerő-utánpótlása, a megfelelő vetőanyag-kiválasztás és -beszerzés vagy, a megfelelő növényvédő szerek megismerése túlmutat még a kezdetekben kitűzött alapítványi célokon is.

Konyhakert '99

A Saját Konyhakert '98 sikere után 1999-ben is meghirdettük a konyhakerti programot. A programnak hasonló célkitűzései voltak, mint az előző évben.

1999-ben erre a programra összesen 22,1 millió forintnyi eszközt használtunk fel. 62 szervezet valósíthatta meg elképzeléseit a bevont családokkal. Legfontosabb statisztikák a programmal kapcsolatban:

- Szervezetenként átlagosan 46,6 család vett részt a programban, így összesen megközelítőleg 2 890 családnak tudtunk támogatást nyújtani a már említett 22,1 millió forintból.
- Az együttműködés minden szervezet esetében megvalósult a roma és nem roma lakosság között. 19 esetben a szervezetek további külső anyagi források bevonását is meg tudták oldani. Ez a szám azonban a valóságban nagyobb lehet, hiszen a magyarországi program-finanszírozásban sajnálatos gyakorlat a további külső források elhallgatása.
- 39 szervezet esetben vontak be olyan családokat, amelyek ebben az évben művelték meg első ízben kertjeiket, vagy legalábbis a korábbi esztendőben nem volt a kertben vetemény.

A programban résztvevő családok szakértői segítséggel a növényvédő szerek használatát is elsajátították, amellyel munkájuk sokkal hatékonyabbá vált. A megművelt kertek korábban nem láttak trágyát, műtrágyát; a résztvevők nem használtak korszerű növényvédő szereket; és ami a legfontosabb, a vetőanyagok minősége miatt csak nagyon

rossz terméseredményre számíthattak. Fontos segítséget jelentettek a szakértő által nyújtott korszerű kertművelési technikai ismeretek. Sok helyütt megjelent a kertekben a korábban nem termesztett cukkini, patiszon; valamint újabb, a talajadottságoknak jobban megfelelő paradicsomfajták. A megélhetésen túl a jövő évre szinte minden, burgonyát is ültetett család számára volt lehetőség a következő évi vetőburgonya előállítására.

Kertészet 2000

Az Autonómia Alapítvány a korábbi évek tapasztalatai (főként a KK '98 és '99) felhasználásával olyan támogatásosztó programot dolgozott ki, amelynek célja volt azoknak a roma családoknak a támogatása, amelyek rendelkeztek egy intenzív kultúras mezőgazdasági termelés alapfeltételeivel (elegendő termőföld tulajdon vagy bérlet; alapszintű szakismeret és tapasztalat; részvételi szándék a programban).

A program két éven keresztül segítette a bevont családok önálló árutermelővé válását, hozzájárult a gazdálkodók korszerű termeltetői rendszerekhez történő csatlakozásához. További célként fogalmazódott meg, hogy a program jelentsen egyfajta előkészületet a későbbi, hasonló tárgyú és lebonyolítású projektjeinkhez (pl: Roma Mezőgazdasági Fejlesztő Program). Jelentős szerepet szántunk a helyi szellemi és anyagi erőforrások mozgósításának.

A program képzési elemeinek első része a szervezetek által, a családok számára megszervezett helyi felkészülési szakasz volt. Ennek keretében a helyi mezőgazdasági szakértő bevonásával elkészítettek egy tematikát, amely a szervezet által termelni kívánt növényfélék termesztés-technológiáját tartalmazta. A helyi képzéseken általában talajtani ismereteket, vegyszeres növényvédelmet és a főbb munkafázisokat taglalták, ami a részvevők gyakorlati munkáját megalapozta. A képzések 40 -100 órák voltak, ahol szükséges volt, ott a program költségvetéséből lehetett az előadói tiszteletdíjakat fizetni. Az elméleti képzéseket a mezőgazdaságban holt időszaknak számító téli hónapokra időzítették, így a tavaszi munkák kezdetekor már jó lehetőség adódott a frissen szerzett tudás felhasználására.

A képzés második eleme a projektvezetők számára szervezett projekt-menedzsment tréning volt. A képzés gerincét adó projekt-menedzsment tréninget kiegészítette az Autonómia Alapítvány munkatársai által tartott, alapszintű marketing-menedzsment képzés is. (Ez volt az első alkalom, amikor mód nyílt az Autonómia Alapítvány képző tevékenységének kipróbálására). Harmadik elemként azok a szervezetvezetők, projektagok, akik a jövőben melegházi növénytermesztés elindítását tervezték, üzemlátogatáson vettek részt Szentesen. Itt nemcsak a legkorszerűbb technológiákkal ismerkedtek meg, hanem szakmai előadásokat (növényvédelem, intenzív termesztéstechnológia) is hallgathattak.

A programban részvevő családoknak vállalniuk kellett, hogy az első évben megtermelt, értékesítésből származó jövedelem legalább felét visszaforgatják a következő évi termelésbe. Felkértünk egy agrármérnököt, hogy szakmai szempontból értékelje a projekteket. Látogatásai végeztével jelentést készített a tapasztalatokról. Ennek figyelembevételével tudtunk javaslatot tenni az egyes szervezeteknek akár további képzésre, akár szakértői segítség igénybevételére. Az említett szakértő látogatásaira azért is szükség volt, mert az alapítvány monitorai szakmai tanácsot nem adhatnak a projektek vezetőinek; valamint szükségesnek ítéltük az állami (FVM) források igénybevételének lehetőségéről tájékoztatni a szervezeteket.

A program keretén belül 2000-ben 18 szervezet projektjét támogattuk összesen 18,7 millió forinttal. 2001-ben 9 szervezet folytatta a tevékenységét, amihez az Autonómia Alapítvány összesen 11,5 millió forinttal járult hozzá.

Roma Mezőgazdasági Fejlesztő Program

Az Autonómia Alapítvány a 2000. évtől kezdődően újfajta, többlépcsős pályázati programokat indított el az előző évek tapasztalatait figyelembe véve (Konyhakerti és Kertészeti programok, Zöldmunka). Ugyanis a többéves támogatási gyakorlat azt mutatta, hogy minden esetben többéves együttműködésre van szükség ahhoz, hogy a szervezetek hosszú távon is fenntartható gazdálkodási programokat dolgozzanak ki és hajtsanak végre. Ebben közrejátszik az a tény is, hogy az alapítvány egyszeri támogatási összege nem elegendő egy program teljes megvalósításához. Valamint a többéves együttműködés olyan szintre juttatja a szervezeteket, hogy esetlegesen nagyobb támogatásokat is elérjenek.

Az alapítvány ekkor szüntette meg az alapításától működő Szegénység-Cigányság programot és ennek helyét vette át a Roma Mezőgazdasági Fejlesztő Program, amely a futó programjaink közé sorolható.

Az új támogatási rendszer célja volt, hogy a támogatott szervezetek a folytatni kívánt gazdasági tevékenységet (projektet) gazdaságilag racionálisan, hosszú távon fenntartható módon, több éves szakmai fejlesztéssel valósítsák meg. A program három szintes volt, a szintek egymásra épültek. Az adományozó és a programot megvalósító szervezet középtávú szakmai együttműködésén alapultak.

Az első szinten a támogatott szervezetek lehetőséget kaptak egy alapszintű gazdálkodói program megvalósítására. Ezen a szinten a legegyszerűbb programtípusok (például saját felhasználásra történő termelés) megvalósítását támogattuk. A program szerves része volt a gazdálkodói tevékenységgel kapcsolatos szakmai képzés, hasonlóan a Kertészet 2000-ben leírtakhoz. A pályázható összege max. 1 millió Ft volt, melynek 25%-a visszatérítendő támogatás. A visszatérítendő rész kikalkulálásánál azt vettük figyelembe, hogy itt még piacra való árutermelésről nem beszélhetünk, ennél a szintnél leginkább a program szakszerű végrehajtása a cél.

A második szinten azok a szervezetek vehettek részt, amelyek az Autonómia Alapítvány vagy más adományozó intézmény alapszintű programjainak valamelyikét már sikerrel teljesítették és ezt a gazdasági tevékenységüket magasabb fejlettségi szinten kívánták folytatni. A fejlesztés a résztvevők szakmai, vezetési és vállalkozói ismereteinek bővítésére irányult. A programban résztvevők az egyéni gazdálkodás során elért bevétel közösen meghatározott részét elkülönítették, amit a következő évi termelésre és a szervezet programjaira forgattak vissza. Az adható támogatás 2,8 millió Ft volt, melynek 10 %-a visszatérítendő támogatás. A csökkenő visszatérítési hányad alapja az volt, hogy az eszközberuházásnak, illetve az új növényi kultúra telepítésének megtérülési ideje hosszú, ezért a szervezeteket olyan helyzet elé állítani nem lehetett, hogy már az első termelési év után veszélybe kerüljön a program folytatása.

A harmadik szinten azok az őstermelők, egyéni vállalkozók, gazdasági társaságok tagjai vehettek részt, akik a második szinten szerzett bevétel közösen meghatározott részét a szervezetnek visszafizették, és ezzel támogatták a szervezet első két szinten történő további gazdálkodását. A harmadik szintet 2003-ban hirdettük meg először.

Eredmények: az első szinten az elmúlt két évben összesen 32 szervezet projektjét támogattuk. A résztvevők szakértő segítségével közösen határozták meg az optimális termés- és termékmennyiséget és az elért eredményeket ehhez viszonyítva értékelték. A támogatás részeként minden nyertes szervezet vezetője meghívást kapott egy projekt-menedzsment tréningre, amit az Autónia Alapítvány munkatársai és egyéb szerződött szakemberek tartottak. Ennek eredményeként a szervezetek adminisztratív felkészültsége növekedett, képessé váltak bonyolultabb programok megvalósítására is.

A második szinten 2002 februárjáig 10 szervezet projektjét támogattuk. A támogatott tevékenységek sokszínűek, a mezőgazdasági nagy- és kisgépbeszerzéstől kezdve a megfelelő alapanyag vásárlásán (pl. sertésalapanyag) át a különböző gyümölcsfeldolgozásokig terjed. Jelenleg a programok még kezdeti stádiumban vannak, bár a szervezetek többsége a támogatás felhasználásával rendben elszámolt, sok esetben a visszatérítendő támogatást is visszautalta. Így a programokat sikeresnek is értékelhetjük, mert a kitűzött célokat elérték, de az igazi termelés még nem indulhatott meg. Általában a visszafizetendő támogatásrész a szervezetek melléktevékenységükből (pl. a program málnafeldolgozást célzott meg, de mellette burgonyát és babot is termelt és ez utóbbiból fizetett vissza. Így értjük a melléktevékenységet), vagy saját zsebükből fizették vissza. Véleményünk szerint kb. egy év múlva állnak rá a programok a folyamatos ártermelésre. Mindenesetre az már leszögezhető, hogy a résztvevő családok gazdasági tevékenységük által anyagi haszonra tettek szert, továbbá a közös fejlesztés/fejlődés eredményeként a szervezetek képessé váltak a következő évi gazdálkodás elindítására is. Az eddigi bevételükből a szervezet számára visszaforgatott összegekből egyéb, kisebb volumenű programok indíthatók.

A Roma Mezőgazdasági Fejlesztő Programban szintenként 15-20 millió forint támogatást osztunk ki. Ehhez az összeghez évi kb. 5 millió forint egyéb költség járul.

Zöldmunka program

Magyarországon - csakúgy, mint bárhol másutt a világban - a gazdaságilag, társadalmilag és környezetileg fenntartható fejlődés ügye főleg a zöld mozgalomban aktívan résztvevő értelmiségieket érdekli. A globális trendek megértését, majd a bolygó sorsáért való felelősségvállalást, és az ezért hozott áldozatvállalást irreális azoktól elvárni, akik a társadalom peremén élnek, napi megélhetési gondokkal küszködnek, és akiket a többség kiközösít.

Nyilvánvaló azonban, hogy a lecsúszott embereknek is köztük van mindehhez: ők a „fenntarthatatlan fejlődés” áldozatai, őket sújtja a munkanélküliség, őket terhelik legközvetlenebbül a környezeti ártalmak, ők a társadalom kettészakadásának kárvallottjai.

Számos elmaradott településen a legtöbb cigány ember leromlott környezeti állapotok között él. Ezért azokon a területeken, ahol nagy a munkanélküliség és a szegénység, olyan projektekre van szükség, amelyek egyszerre oldják meg a környezeti problémákat és teremtenek munkalehetőséget, növelve a közösségi szolidaritást.

1997 elején mindezek ismeretében hirdette meg az Ökotárs Alapítvány (Environmental Partnership) és az Autónia Alapítvány a „Zöldmunka I” programot.

ZM I-II. 1997.

A „klasszikus” környezet- és természetvédelem mindenhol szimpatikus ügy, kiváltképp, ha a közvetlen lakókörnyezet védelméről, szépítéséről van szó. Magyarországon kevés annyira népszerűtlen téma van, mint a cigánykérdés, a cigányok támogatása. A

Zöldmunka program első fordulójának legnagyobb eredménye az volt, hogy sikeresen kapcsoltunk össze egy népszerű és egy népszerűtlen témát, és ezáltal javult a cigányok megítélése az adott településeken. A közös ügy sok helyen összehozta a cigányokat és a nem cigányokat. Bár az együttműködés csak két helyen vált formálissá, legtöbbször a nem cigányok is aktívan részt vettek a programban, legrosszabb esetben is szimpátiával figyelték az eseményeket.

A sikeres első év után a Zöldmunka II. programot 1997 második felében hirdettük meg. Együttműködő partnerünk, az Ökotárs Alapítvány javaslatára a pályázati felhívásban nagyobb hangsúlyt kapott az az elképzelés, hogy a projektek megvalósítása során a cigány és a környezetvédő szervezetek szorosabban működjenek együtt.

ZM III. 1998.

A Zöldmunka program harmadik pályázati fordulójának meghirdetése előtt programértékelő megbeszélésre hívtuk meg az előző forduló résztvevőit és a zöld szervezetek képviselőit. Ekkor megfogalmazódott az az igény, hogy a környezetvédő akciókról kerüljön át a hangsúly azokra a programokra, amelyek megfelelnek a fenntartható fejlődés elveinek. Beláttuk ugyanakkor, hogy ha zöld-szakmai szempontból magasabb követelményeket támasztunk, akkor a kedvezményezettek közül ki fognak szorulni az „ideológiailag képzetlen” cigány szervezetek. Ezt az ellentmondást úgy oldottuk fel, hogy a pályázat kétfordulósá vált, valamint egy témára két szervezetnek (egy cigánynak és egy környezetvédőnek) közösen kellett pályáznia.

Az első fordulóban a szervezetektől azt kértük, hogy találják meg egymást, és aztán nyújtsanak be közösen egy programötletet. Az ötletek kidolgozását finanszíroztuk, a beérkezett 27 ötlet közül az Ökotárs Alapítvány szakértői testülete tizenkettőt minősített támogatandónak a fenntartható fejlődés szempontjából, e szervezetek 2-300 ezer forintos támogatást kaptak a program részletes kidolgozására, helyi szakértők alkalmazására és szervezési költségekre.

Az elkészült pályázatokat a szervezetek az Autonómia Alapítványhoz nyújtották be. A pályázókat a két alapítvány munkatársai a pályázat beérkezését követően felkeresték, és közösen értékelték a beadott projekt tervet, tisztázták a felmerülő problémákat.

Ugyanakkor, mint később minden további pályázati fordulóban, a résztvevők a téma hazai szakértőinek segítségével egy többnapos tréning során ismerkedtek meg a fenntartható fejlődés elméleti és gyakorlati kérdéseivel.

A második körben az Autonómia Alapítvány kuratóriuma a korábban kiválasztott 12 szervezet közül 6 projektjét tartotta támogatásra érdemesnek.

A kétfordulós pályáztatási gyakorlat a későbbi Zöldmunka programoknál is megmaradt apróbb változtatások mellett. A legjelentősebb változás a mentori rendszer kidolgozása volt, illetve a helyi fejlesztések hangsúlyossá válása is fontos. A változásokat a maguk helyén ismertetjük.

Miskolc: Cigány és magyar emberek együttműködésében megvalósuló természetvédelmi erdőkezelés a kisgyőri Várerdőben

Az együttműködő két szervezet már sikeresen dolgozott együtt a Zöldmunka II. programban, akkor a megyei Környezetvédelmi és Területfejlesztési Kht. kezelésében lévő 11 ha akácos erdő tisztítását, vágását és elszállítását végezték a Miskolci Humánpolitikai Cigány Civil Egyesület tagjai. A Zöldmunka III. program az előző évben megtisztított terület beültetését célozta meg az ott őshonos tölgygel.

A program során 5 fő, korábban munkanélküli, hátrányos helyzetű cigány ember jutott munkához, miközben megismerkedtek a fenntartható erdőgazdálkodás elveivel és technológiájával. A két szervezet együttműködésének köszönhetően a kisgyőri erdő egy szelete megújult. A korábban tájidegen akácok helyére a területre korábban jellemző tölgyes került. Szakaszolt tisztítással (egyszeri, kétszeri, háromszori vágás) bizonyítható volt, hogy kézi erővel visszaállítható az erdő eredeti állapota, valamint az is mérhetővé vált, hogy milyen sűrűségű vágással lehet visszaszorítani az akácot. A résztvevők egyike vállalta, hogy a következő évben ültetésre kerülő vetőmagot szakszerűen kezeli, ehhez szaktanácsot is kapott. Így a szervezet lényegesen olcsóbban állította elő a vetőanyagot, amelynek minőségéről az erdészeti vezetője is elismeréssel nyilatkozott. Az erdőn dolgozók munkájuk során, kitűnő kapcsolatot építettek ki az erdészeti vezetőivel, amelynek következményeként a program lejárta után szerződést kötöttek velük különböző erdészeti munkákra.

“Az erdészeti szakhatósággal (ÁESZ) történt egyeztetés alapján a területen ligetes tölgyes kialakítása volt a legcélszerűbb megoldás, a terület adottságainak figyelembevételével. A szakhatósággal közösen készítjük el a következő tíz évre vonatkozó erdészeti üzemtervet, melynek alapja és fő vonala a Zöldmunka program által támogatott fenntartható erdőkezelési terv.”¹

Türje : Ökológus vidékfejlesztés a Zala-KAR kistérségi társulás területén

A Gazdálkodó Családokért Zala-KAR Kht.-t a Zala-KAR Kistérségi Fejlesztési Társulás hozta létre 1997-ben. A 18 hátrányos helyzetű kistérségi település területén működő szervezet, az Ökorégió Alapítvánnyal együttműködve elkezdte a zalai kistérség fenntartható ökológus vidékfejlesztési tervének kidolgozását.

A két szervezet az átfogó és sokrétű nagy tervből a cigánylakosságot leginkább érintő témával az extenzív gyümölcstermesztésre alapuló gyümölcsfeldolgozással pályázott.

A gyümölcsfeldolgozáshoz szükséges alapanyagokat két önkormányzat, Dötk és Pakod biztosította. A Dötk és Pakod területén található extenzív gyümölcsösök kezelését, karbantartását az önkormányzatnak kellett volna biztosítani, de azok szerény anyagi lehetőségei azt nem tették lehetővé. Így a két gyümölcsöst átadták a Gazdálkodó Családokért Zala-KAR Kht.-nak. A program során a két település cigány lakosai a gyümölcsösöket kitisztították, újra „termővé” tették. A program későbbi részében 7db napkollektoros és 3 db kemencés nagy aszaló került felállításra a környékbeli településeken. A kemencés aszalók elkészítésében a két település cigány lakossága tevékeny részt vett, így az aszalás beindítása előtt is munkaalkalomhoz jutottak. A 7 db napkollektoros aszaló a Türjei Cigány Szervezet ajánlása alapján 7 türjei család portáján került felállításra. Jelenleg a hét család tagjai östermelőkként értékesítik az aszalványokat. A három kemence a környékbeli települések cigány egyesületeinek kezelésébe került, az aszaló üzemeltetését helyi cigány emberek végzik.

ZM IV. 2000-2001.

A ZM IV. programot három kategóriában hirdettük meg. Az első kategóriában egyszeri környezetvédelmi akciókat támogattunk, roma emberek aktív részvételével. A program célja, hogy felhívja a településen élők figyelmét és megoldást keressen a helyi környezeti problémákra, valamint munkaalkalmat teremtsen a település roma lakosságának. Ez a

¹ Részlet a megyei Környezetvédelmi és Területfejlesztési Kht. beszámolójából.

program olyan cigány egyesületek támogatását is lehetővé tette, amelyek még nem tudtak a fenntartható fejlődés szigorú előírásainak megfelelő programot kidolgozni, megvalósítani, de környezetükért felelősséget vállaltak és ezért tenni is akartak. A programra adható maximális támogatás 500e Ft volt. Távlati célunk volt, hogy olyan szervezeteket „neveljünk ki”, amelyek a későbbiekben nagyobb lélegzetű Zöldmunka programok végrehajtására is képesek lesznek. Erre egy esetben volt próbálkozás, de sajnos a szervezet nem tudta megugrani a következő szintet. Ebben a kategóriában három szervezetet támogattunk.

Hajdúhadház: Tiszta udvar, rendes ház. Kisebbségi Közösségi Ház Egyesület

Az egyesület 1994-ben jött létre, rendezvényeiket, összejöveteleiket saját tulajdonú ingatlanjukban tartják, van saját focicsapatuk is. A közösségi eseményeken kívül több sikeres akciójuk volt, a cigánysort megtisztították a szeméttől, a rágcslókat kiirtották, a környezetüket rendbe rakták. Az egyesület már nyert a Zöldmunka pályázaton támogatást, melyet rendkívül szervezeten és hatékonyan használtak fel.

A Zöldmunka programjuk során a terepen összeszedték a szemetet, földgyaluvál elsimították, kiegyenlítették, majd a roma családok saját portájukat tették rendbe, virágoskerteket alakítottak ki, házaikat kimeszelték és facsemetéket ültettek a házak elé. Végül vegyszeres fertőtlenítést, rágcsló- és feregirtást végeztek. Ezt követte az értékelés, a közterületeken dolgozók munkájának jutalmazása illetve a Tiszta udvar, rendes ház tábla elhelyezése.

“Ez év április első felében egy olyan szemétteltelepet számoltunk fel, amely közvetlenül a lakók környezetében volt. A szeméttől megtisztítottuk és játszótérre, labdarúgópályává alkalmassá tettük.

Ezt követően április 20-án meghirdettük a “Tiszta udvar, rendes ház” akciót. Felhívtuk a családok figyelmét a követelményekre, kiosztottuk részükre az elültetendő fákat, tujákat. Az emberek lelkesedéssel fogadták kezdeményezésünket. Hat utcából mintegy 82 család kezdte el a versengést. Zsákokba gyűjtötték a szemetet, meszelték, festették a házakat, kívül, belül, szépítették környezetüket, elültették a bokrokat.

Az akciót értékelő bizottság munkájában részt vett a város Önkormányzata, a Családvédelmi és Családsegítő Szolgálat valamint a Kisebbségi Ház Egyesület képviselői is. 42 család kiérdemelte a tisztasági csomagot, hat család kapott kiváló elismerést, oklevelet, “Tiszta udvar, rendes ház” felirattal táblát.

A program közös ünnepléssel, vacsorával ért véget. Mindenkinnek ízlett a finom babgulyás, ami után üdítővel kínáltuk a családokat.

Úgy ítéljük meg, hogy a „Zöldmunka” című programmal mindenki jól járt: a családok tisztábbak lettek, a környezet megszépült, a levegő mindenki számára frissebb lett.”²

A második és harmadik kategóriába fejlesztő programok tartoztak. A két kategória közötti különbséget abban láttuk, hogy az egyik esetben csak roma szervezetek programjait vártuk, míg a harmadik kategóriára nem roma civil szervezetek pályázhattak olyan projekttel, amelyben aktív résztvevő a roma szervezet. Ez utóbbival az volt a rejtett szándékunk, hogy a már beindult vidékfejlesztési programokba ezúton kapcsoljunk be roma szervezeteket, mert a tapasztalatunk az volt, hogy a romák nem is hallanak arról, hogy milyen fejlesztési elképzelések “dőlnek el a fejük felett”. Ebből azt a következtetést vontuk le, hogy még fejlesztési források elnyerése sem motiválja a nem roma szervezeteket az együttműködésre. Ezért ezt a két kategóriát összevontuk.

² Részlet a szervezet beszámolójából.

Bagamér: Öko-szolár program. Magyar Torma Megmentéséért Alapítvány - Cigány Vezetők Szakmai Egyesülete Bagaméri Tagszervezete

Bagamér nem volt ismeretlen az Autonómia Alapítvány előtt. A Cigány Vezetők Szakmai Egyesületének (CVSZE) kiemelkedő tormatermesztési programját '97-től kezdve támogatjuk (legutóbb a Kertészet 2000-ben). A település és környékének specialitása a torma, melynek termesztéséből 6-8 falu népessége él. A Magyar Torma Megmentéséért Alapítvány (MTMA) a térségben '98-ban kitört tormaválságra válaszul jött létre, a helyi kistermelők érdekeinek képviselőjére. A szervezetvezető Rácz Péter rendkívül jó szervező és gazdálkodó (két tormafajtát is nemesített), az MTMA-n kívül (mely kuratóriumi tagja Zsákai Sándor, a CVSZE elnökhelyettese) létrehozta a PROfoodMERK Kft-t, mint felvásárló, értékesítő és befektető céget.

Az MTMA '99-ben útjára indította gyógynövénygyűjtési és értékesítési programját, mivel a torma évente egyszer hoz jövedelmet a termelőjének, szükség volt egy olyan tevékenységre, mely kiszámíthatóbbá, egyenletesebbé teszi az éves gazdálkodást. 43 (roma és nem roma) család vett részt a csalán- és a körömvirággyűjtésben. Az Öko-Szolár Program egy több év alatt kiteljesedő ökogazdálkodási, gyógy- és fűszernövény termesztési, illetve napenergia hasznosítási program. Idén a tavaly gyűjtött és a már kiosztott szaporítóanyag feldolgozását, szárítási rendszerének kialakítását valósítják meg a CVSZE hathatós közreműködésével. A program részvételi feltétele az őstermelői igazolvány. A PROfoodMERK Kft. építi fel a szárítópaját, majd adja azt térítésmentesen bérbe.

“Mint mentornak, könnyű feladatomból volt. Már találkozásunkkor kiforrott elképzeléseik voltak, csak csiszolni kellett rajtuk, főleg a környezeti oldalt kellett jobban megvilágítani. Így a gyógynövénygyűjtés környezetre gyakorolt negatív hatását. A feladatomat az is könnyítette, hogy mindannyian tapasztalt pályázatírók, szervezők és vállalkozók. Könnyen kommunikálnak, jó az emberismeretük, közvetlenek mindenkivel.

Óriási gondot jelent a programnak az a tény, hogy az önkormányzat az idéntől csak annak ad segítyt, aki nem rendelkezik őstermelői igazolvánnyal. Viszont ennek megléte nélkül a begyűjtött növények átvétele megdrágul. Így továbbra is fekete munkára kényszerítik az elszegényedett roma és nem roma családokat.

A program sikerének záloga, hogy jól felkészült szakember és üzletember irányítja (Rácz Péter), aki régóta jól ismeri a családok helyzetét. Ezt jól kiegészítik a CVSZE és a Családsegítő helyi kulcsemberei, így Zsákai Sándor és Rózsás Miklós. Sajnos a helyi önkormányzattal nem megfelelő a kapcsolat, ezt feltétlenül erősíteni kell.

Támogatandó a bagamérieknek az a törekvésük, hogy ezt egy bemutató projektnek is szánják. A rendszer adaptálva tovább adható, kiterjeszthető egész Debrecen-Szeged vonalában. Ez vonatkozik a szolár szárítóra, mint műszaki megoldásra, vonatkozik a családok bevonására is.”³

Barcs: Gyógynövény termeltető és értékesítő szövetkezet létrehozása.- Dél-Somogyi Cigány Vezetők Szakmai Szövetsége

A barcsi DCKSZ a dél somogyi régió meghatározó cigány szervezete, sok falusi tagszervezettel. Programjuk az első magyarországi roma termelő, feldolgozó és értékesítő szövetkezet létrehozását tűzte ki célul. A szövetkezet fő tevékenységének a Duna-Dráva

³ Részlet a mentori jelentésből.

Nemzeti Park környezetében fekvő települések, romák által összegyűjtött gyógynövény termésének felvásárlását, értékesítését majd később feldolgozását jelölte meg. A Zöldmunka IV. program keretében a szövetkezet létrehozásának költségeit fedezték és a felvásárláshoz szükséges forgótőkét adták. A szövetkezetet ROMARKET néven 2001. március 8-án a Somogy Megyei Bíróság cégjegyzékbe vette. 2001. júniusától a szövetkezet megkezdte működését 1,5 t hárs felvásárlásával és értékesítésével.

“Megalakult az ország első cigány szövetkezete: Ötszáz embernek adhat munkát a vállalkozás”

Gyógynövénygyűjtéssel és értékesítéssel foglalkozik az ország első cigány szövetkezete, amely a napokban alakult meg a Somogy megyei Barcsban. Az alapítók a beás cigányok hagyományos munkáját jelölték meg főprofilnak, és az előzetes becslések szerint ötszáz embernek tudnak majd munkát biztosítani. A Dráva völgyében a cigány lakosság aránya eléri a negyven százalékot.

- A romák rengeteget tudnak a gyógynövényekről - utalt a beszélgetés elején Balogh Imre, a Romarket termékpályás szövetkezet alapító elnöke arra, hogy a gyorstalpaló-tanfolyamokon nem kellett megerőltetnie magát a tanárgárdának. Egyelőre csupán húszan végezték el a kurzust, amely a szakmai háttérrel biztosítja a szövetkezet működéséhez. Balogh Imre, aki a Dél-Somogyi Cigányképviselők Szövetségének vezetője is egyben, az Indexnek elmondta: mivel a cigány közösség jelentős része ma is gyógynövénygyűjtéssel és értékesítéssel foglalkozik, teljesen logikus lépés volt „intézményesített keretek között megszervezni a tevékenységüket”. Pláne úgy - folytatta az elnök -, hogy jelenleg az átvevők hihetetlen árrésszel dolgoznak: a cigányoktól bagóért vásárolják fel a növényeket, és drágán adják tovább.”..... A szövetkezet alapításához kétfélmillió forintot nyertek az Autonómia Alapítvány és az Ökotárs Alapítvány közös pályázatán, jelenleg pedig a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumtól várják támogatást. A szövetkezet egyelőre csak hat községből verbuválódik, de az alapítók szeretnék, ha Barcs, Csurgó, Tarany, Ötvöskőny, Babócsa és Lakócsa mellett Somogy megye több településén is sikere lenne a vállalkozásnak. Balogh elmondása szerint az önkormányzatok támogatják az ötletet, de egyelőre kevés a konkrét együttműködés. A szövetkezet az első évben 18 millió forintos árbevételre számít, amelynek negyede már profitként csörög a kasszába. ”..

Barta Balázs :Index 2001. július 5. csütörtök 11:46

A ZM IV. programnál vezettük be először a mentori rendszert, amelyet a ZM V.-nél is alkalmaztunk. A mentorok feladata a szervezetek szakmai segítése a fenntartható fejlődés elveinek szem előtt tartásával. Kiegészítették a képzéseket, segítettek abban, hogy a szervezetek kívülről lássák magukat, ismereteiket rendszerezék. A mentorok kiválasztásánál szem előtt tartottuk az ökológiai szemlélet meglétét, valamint hogy a romákkal szemben sem legyenek előítéleteik. A mentorok zöme az akkor még Gödöllői Agrártudományi Egyetem Környezet- és Tájgazdálkodási Intézetének hallgatóiból került ki. Fontosnak tartottuk továbbá azt is, hogy ne csak a romák kapjanak ideológiai képzést a fenntartható fejlődésről, hanem a mentorok is megismerjék a romák történetét, magyarországi helyzetét.

ZM V. 2001-2002

2001-ben összesen 28 pályamunka érkezett a Zöldmunka V. pályázati felhívásra, ezek közül 11 programot választottunk ki fejlesztésre.

Az „elsőkörös” szervezeteket meghívtuk Somogyfajszra, hogy a fenntartható fejlődésről, az ökológiai és környezetgazdálkodásról hallgassanak meg előadásokat, majd egy szakmai kirándulás keretében megnézték vendéglátónk, a Somogy Természetvédelmi Szervezet gazdálkodói programjait. A meghívott előadók között volt Dr. Ángyán József, a Szent István Egyetem Környezet és Tájgazdálkodási Intézet professzora is.

A végleges pályázatok elkészítésének költségeit (működési költségek, szakértői díjak, különböző engedélyek beszerzése stb.) az Ökotárs Alapítvány támogatta max. 300e Ft összeggel valamint helyi szinten szakmai mentorok irányították a munkákat.

A Zöldmunka program sajátos eleme, hogy ha a fejlesztési szakaszban kiderül egy elképzelésről, hogy az a Zöldmunkában nem támogatható, de az elképzelés jó, akkor ezen programokat az Autonómia más programjában támogattuk. Ilyen programok voltak: a mátraterenyei gombászáti, az ináncsi gyümölcsstelepítési és a jánoshidai bronzpulyka-nevelési programok.

Összességében tehát a 11 fejlesztett program közül kilencet támogatott az Autonómia Alapítvány valamelyik programja.

2001-ben a favorit program a mangalicatartás volt. A szervezetek választása azért esett erre az őshonosnak minősülő állatfajra, mert igénytelen, tartása különösebb szakértelmet nem kíván, takarmányigénye alacsonyabb, mint bármelyik kitenyészett fajé, rideg körülmények között tartható, extenzív (legeltetési) tartást igényel (ami az elvadult, kihasználatlan területek rekultivációját, hasznosítását is magában foglalja), viszonylag olcsón hozzá lehet jutni jó minőségű tenyészállományhoz, és igen nagy kereslet van rá, értékesítése megoldható.

Lakócsa: Hagyományos állattartás

Lakócsa 616 fős, Somogy megyei kistelepülés, amely a Duna-Dráva Nemzeti Park területén található. A falut horvátok és beás cigányok lakják. A horvát lakosság jelentős része nyugdíjas, az aktív korú lakosság inkább a cigányokból áll. A faluban munkahely csak a termelőszövetkezetben van, ami mára természetesen már különböző kft-kké alakult. A szövetkezet fő profilja a tehenészet volt, ezt az utóbbi évben jelentősen leépítették, az állomány egy év alatt a harmadára zsugorodott, így a foglalkoztatottak száma is minimálisra esett.

A szervezet eddig semmilyen pályázaton nem nyert, az Autonómia előtt eddig ismeretlen volt. A szervezet vezetője Gödöllőn dolgozik így a szervezési feladatok Csonka Józsefre, a helyettesére maradnak. Csonka fiatal, energikus, a közösség megbecsült tagja, az iskola fűtője és mindenese. A szervezet valójában ebből a két emberből áll, a program résztvevőit a falu lakossága alkotja, akiket alkalmasság és rászorultság szerint választottak ki.

A szervezet mangalicatartási programmal pályázott 21 család bevonásával. A jószágok tartását kondáztatással oldják meg egy elhagyott területet hasznosítva. A program fennmaradását a szaporulatból a szervezetnek leadott állomány biztosítja, mint mindegyik hasonló program esetében.

Pamuk: Ökológiai farm kialakítása

A falu a hátrányos helyzetű Lengyeltóti Kistérség hátrányos helyzetű települése. Lakosságának harmada beás cigány, akiknek többsége elkülönülve, a Szála településrészen lakik. A vezetékes ivóvízhálózat és a szilárd burkolatú utak aránya elmarad a megyei átlagtól. E körülmények javítására a községi önkormányzat 2000-ben pályázatot nyújtott be a Soros Alapítvány Roma Egészségügyi és Rehabilitációs Programjára, amelyre 4,192 millió forint támogatást kaptak, kiemelten a Szála településrész ivóvíz- és útellátásának javítására, az itteni környezet karbantartására, a higiéniai helyzet javítására és játszótér építésére. A faluban se óvoda, se iskola. A gazdasági körülmények lehangolóak, a Tsz évekkel ezelőtt megszűnt, akárcsak a MALÉV csomagolóüzeme. A módosabb nem cigány gazdák saját földjükön növénytermesztésből és állattartásból élnek, a cigányok a rendelkezésükre álló 4-500 négyszögöl föld megművelése mellett rendszeresen járnak napi 1500 Ft körüli összegért napszámba.

A szervezet a hosszútávra rendelkezésére bocsátott 8 hektáros legelőn 5-7 család bevonásával mangalicát és kecskét tart. A kecsketartás a családok tejszükségletét fedezi elsősorban, de a felszaporított állomány után a gidák értékesítésével is növelik bevételüket. A mangalicákat és a kecskéket korszerűnek mondható mobil, villanypásztorral körülvett karámrendszerben tartják. Az egy helyre zárt állatok addig maradnak a területen, amíg az ott lévő táplálékot fel nem veszik, majd áthajtásra kerülnek a következő területre (szakaszolt legeltetés). A fel- és kihasznált területet egy évig pihentetnék, ezalatt a nemkívánatos gyomok eltávolításával, csicsókatelepítéssel újra fogadóképessé teszik a területet.

A szervezet betartja az FVM előírásait, ami az értékesítéshez is szükséges. Jelenleg induló illetve futó programjuk egy nagyobb projekt induló része, a szervezet célja, hogy ökológiai farmmá fejlesszék a közösség gazdaságát.

II. Ipari jellegű fejlesztő program

Roma Munkaerő-piaci Képzés program – 1999/2000

Ilyen típusú program indítása mellett több okot is fel lehet sorakoztatni. A Roma Községi Központ program során szervezett képzések igen nagy népszerűségnek örvendtek, hiszen nagyon sok roma a szakképzettség illetve a szaktudás hiánya miatt nem jut munkához, nem tudja elkezdni vállalkozását. A közösségi központok részéről is több kérés érkezett, tudná-e az alapítvány segíteni képzésekre vonatkozó terveiket.

A USAID 1999-ben a roma közösségek számára munkaerő-piaci képzések támogatására írt ki pályázatot.

A program célja a romák munkaerő-piaci helyzetének javítása; munkaerő-piaci integrációjuk, reintegrációjuk elősegítését tűzte ki a roma szervezetek által szervezett, lebonyolított képzések és ezt kiegészítő projektek segítségével.

A pályázati program keretében eredetileg 10 roma szervezet képzési programjának támogatására nyílt lehetőség, végül 8 pályázat támogatása valósult meg.

A pályázatok értékelésénél előnyt élveztek azok a pályázók, akik a romák munkaerő-piaci helyzetének javítását biztosító módszerek fejlesztését, terjesztését, kísérleti munkaszervezési formák meghonosítását tűzték ki célul, illetve amely programok közvetlenül kapcsolódtak a tréninget követő foglalkoztatáshoz. Ugyancsak előnyt élveztek azon pályázó szervezetek, amelyek együttműködést alakítottak ki, vagy már meglévő együttműködést tudtak dokumentálni a helyi munkaerőpiac állami és piaci intézményeivel, munkaadói és munkavállalói oldalon szereplő résztvevőivel.

A pályázat meghirdetésekor az egyik cél az volt, hogy az előző évben támogatott roma közösségi házak munkájukat folytatni tudják, a képzési programon keresztül programportfóliójukat úgy bővítsék, hogy eközben a helyi problémák megoldásában próbálnak segíteni. Ugyanakkor a támogatási keret lehetővé tette, hogy ne kizárólag az előző évben támogatott szervezetek jussanak újabb lehetőséghez – ezért a program nyílt pályázatként lett meghirdetve.

A pályázat keretében minden szervezet maximum 1,3 millió Ft-ra pályázhatott, ez teljes mértékben vissza nem térítendő támogatás volt.

A program kezdetekor a 10 szervezet közül kettő esetében merültek fel problémák. Az MCISZ halmaji szervezetének vezetője csak abban az esetben lett volna hajlandó a program megvalósítására, ha a résztvevőknek napidíjat fizethet a támogatási pénzből, ily módon biztosítandó a rendszeres részvételt. Mivel ebben a kérdésben nem sikerült közös nevezőre jutnunk, a halmaji szervezettel nem kötött szerződést az Autonómia Alapítvány.

A másik szervezet a BKMCE SZ kiskunhalasi egyesülete, amely többszöri felszólításra sem volt hajlandó, képes elszámolni az addig elutalt támogatás-résszel, programjairól nem tudott semmiféle dokumentációt mutatni – kérdésessé vált, megvalósítottak-e bármit is a vállalt programból. Az Autonómia Alapítvány a szervezettel a szerződést felbontotta és az ügyet ügyvédjének adta át.

A program menete: A program három egymásra épülő modulból állt. Egy projekt-menedzsment tréningből, amely a helyi munkaerő-piaci, valamint a szervezeteket érintő erőforrás-felmérés pontosítását is magába foglalta; a szervezetek által szervezett és lebonyolított munkaerő-piaci tréningekből; valamint a programban résztvevő személyek elhelyezkedését segítő programrészből.

A projekt-menedzsment tréning lebonyolításával megbízott trénercégek a döntéshozatal után megkapták a nyertes szervezetek pályázati anyagait, a helyi erőforrás-felméréseket valamint az előmonitorozás során elkészült SWOT analíziseket is. Ezek alapján állították össze a tréning tematikáját, amely egy általános blokkon kívül a külön-külön a szervezetekre és a szervezetek által tervezett tréningekre is fókuszált. Mindez azt jelentette, hogy a nyertes szervezetek ezen a projekt-menedzsment tréningen egyfajta tutorális képzésben is részesülhettek, ennek alapján pontosíthatták a tervezett munkaerő-piaci tréninget, valamint a program megvalósítását érintő, szervezeten belüli munkamegosztást is.

A projekt-menedzsment tréning két részben zajlott le. A tréning két részre bontásának megvolt az az előnye, hogy míg az első alkalommal a résztvevők az induló program tervezésével, lebonyolításával kapcsolatos információkhoz juthattak, addig a második alkalommal a már futó programok tapasztalatait is meg tudták beszélni a trénerrel és egymással egyaránt.

A munkaerő-piaci tréningekkel kapcsolatosan a szervezeteknek a következő feladataik voltak:

- fel kellett mérni a helyi igényeket, vagyis azt, hogy a helyi közösség tagjai milyen szakmát szeretnének leginkább szerezni, illetve milyen szakmákra van leginkább szükség az adott településen;
- meg kellett keresniük a különböző képző cégeket és a számukra legmegfelelőbb céggel, intézménnyel kellett szerződést kötniük;
- össze kellett gyűjteniük azokat az embereket, akik a képzésen részt szerettek volna venni – össze kellett hozni a hallgatókat és a képzőket;
- amennyiben ez lehetséges volt, kiegészítő támogatásokat kellett szerezniük a képzések hallgatóinak;

- mivel több helyen potenciális problémaként merült fel annak lehetősége, hogy a hallgatók a képzés befejezése előtt abbahagyják a képzést, ez ellen különböző motivációs technikákat kellett kidolgozniuk;
- a képzést követő foglalkoztatási, foglalkoztatást segítő program blokkot kellett kidolgozniuk;
- a képzéssel kapcsolatos összes szervezési feladatot meg kellett oldaniuk;
- a program végén a program értékelését, szakmai és pénzügyi összefoglalását el kellett készíteniük.

A szervezeteknek a helyi felmérésekre alapozva kellett megtervezniük a képzéseket. Minden egyesület arra törekedett, hogy a képzések résztvevői a tréningek után minél nagyobb arányban el tudjanak helyezkedni, munkát találjanak.

A szervezetek a képzések megvalósításához a helyi munkaügyi központok és állami- és magán képzőszervek segítségét vették igénybe. Mindez azt igényelte, hogy a munkaerőpiac ezen szegmensének főbb résztvevőivel kölcsönös partneri kapcsolatokat alakítsanak ki.

A program végén, a foglalkoztatást, elhelyezkedést segítő blokk keretében, a szervezeteknek lehetőségük nyílt, hogy foglalkoztatási elképzeléseik beindításához további támogatásért pályázzanak az Autonómia Alapítványhoz. A kiegészítő támogatások pénzügyi fedezetét az jelentette, hogy az eredetileg tervezett tíz pályázatból nyolc támogatása valósult meg, így két pályázat pénzügyi kerete felszabadult.

A nyolc szervezet közül hét adott be pályázatot. Az Autonómia Alapítvány a foglalkoztatási kiegészítő támogatások elbírálásánál azt vette figyelembe, hogy az mennyire szolgálja a képzések résztvevőinek tényleges elhelyezkedését, álláshoz jutását.

Eredmények: az egyesületek mindegyike tartós vagy pályakezdő munkanélküliek számára szervezett olyan képzéseket, melyek segítségével a résztvevők nagyobb eséllyel juthattak vissza a munkaerő-piacra. A legtöbb szervezet más pénzügyi forrásokat is igénybe vett, elsősorban a munkaügyi központokon keresztül elnyerhető támogatásokat. Ezek a támogatások vagy a képzések pénzügyi fedezetének egy részét adták, vagy a résztvevők részesülhettek átképzési vagy egyéb típusú támogatásban. Ugyanakkor az is előfordult, hogy a szervezet egy magáncégtől „vásárolta meg” a képzést, vagyis egyáltalán nem kellett az állami intézményekre támaszkodnia. (Ez abból a szempontból volt szerencsés, mivel helyben nem volt olyan jellegű képzés, vagyis a hallgatóknak egy másik településen lett volna csak lehetőségük a képzettség megszerzésére. Ezzel együtt a hivatali bürokrácia időigényességét is ki tudták küszöbölni.)

A program kezdetekor több egyesület esetében is gondot okozott, hogy a képzésre jelentkezők csak abban az esetben vállalták volna a tréningeken való részvételt, ha ezért a szervezet vagy a munkaügyi központ fizet nekik. Az Autonómia Alapítvány kikötötte, hogy az általa biztosított támogatásból a résztvevőknek nem lehet „napidíjat” fizetni, azért, hogy részt vesznek a képzésen, ugyanakkor az egyéb forrásból származó támogatások nem jelentettek kizáró tényezőt. A szervezetek majd mindegyike igyekezett is kihasználni a munkaügyi központok által biztosítható képzési-, átképzési támogatást. (Ez természetesen csak a szakmászító programokra vonatkozott.)

Ugyancsak problémát jelentett, hogy a munkaügyi központi támogatások elnyeréséhez a résztvevőknek több hivatalos szűrőn is meg kellett felelniük. Kritérium volt a regisztráltság, orvosi és munka-alkalmassági, illetve pszichológiai teszteken való megfelelés. Ezek olyan elvárások voltak, amelyeknek sok jelentkező nem tudott megfelelni, ezért elestek a képzés lehetőségétől. Ez a szervezetek számára is gondot okozott, hiszen a sikertelen jelentkezők az egyesületeket is okolták kudarcukért, másrészt pedig a kellő létszámú „alkalmas” jelentkező megtalálása több időt vett igénybe.

A támogatott szervezetek által megvalósított képzések a foglalkoztatási programok nagyon széles skáláját fogták át. Négy esetben a képzéseket követően a résztvevők közvetlenül az elsődleges munkaerő-piacra juthattak vissza, vagyis az újonnan megszerzett végzettséggel munkát tudtak találni a munkaügyi központok, egyéb intézmények támogatása nélkül is. Ez egyrészt a települések szerencsésebb munkaerő-piaci helyzetéből adódott (vannak olyan kis- és nagyvállalatok, amelyek képesek felszívni a képzettséggel rendelkező munkaerőt).

Két esetben a képzéseket elvégző és sikeresen vizsgázó hallgatók foglalkoztatását a szervezetek próbálták megoldani, ehhez azonban a másodlagos munkaerő-piaci támogatásokat is igénybe kellett venniük (pályakezdő munkanélküliek támogatása, közhasznú munka támogatás).

Másik két programnál egyfajta tranzitfoglalkoztatást valósítottak meg. Az egyik esetben a munkából kiesett varrónők számára biztosítottak gyakorlási, tanulási lehetőséget, amely után a résztvevők magasabban kvalifikált munkakörökbe térhettek vissza. A másik esetben az „Újra dolgozom” országos foglalkoztatási program egy helyi változataként működött, ennek eredményeként közel ezer inaktív ember került ismét a munkaügyi központ regisztrációs rendszerébe, jutott képzésekről és munkalehetőségekről szóló információkhoz.

Minden szervezet esetében nagy hangsúlyt kapott a tanfolyamokat elvégzett emberek utánkövetése, adott esetben további segítése. Mindez egyfajta szociális munkát jelent, amire a szervezetek nem mindegyike volt felkészülve, többen közülük szakemberhiánnyal küzdöttek. (Közép- illetve felsőfokú végzettséggel rendelkező munkatársakat csak akkor tudnak alkalmazni a roma civil szervezetek, ha ehhez az állami intézményrendszerrel kapnak támogatást, ez persze a munkáltatás időbeni korlátjait is meghatározza.)

A képzéseket összesen 157 ember kezdte el, közülük 138-an fejezték be és vizsgáztak le sikeresen. A hallgatók átlagéletkora 26 év volt. A hosszabb, több hónapig tartó képzéseket inkább a fiatalabbak vették igénybe, a középkorúak a rövidebb, állásközvetítéssel összekapcsolt tréningeket választották szívesebben. Az egyesületek által szervezett képzések jellegével is magyarázható, hogy a tréningek résztvevőinek 75%-a volt férfi.

Az Autonómia Alapítvány közel 8,5 millió Ft-tal támogatta a képzéseket, ez összesítésben közel 54 ezer forintot jelent résztvevőnként. (Ezen adatok értelmezésénél azt figyelembe kell venni, hogy ez az összeg csak az Autonómia Alapítvány támogatására vonatkozik, a képzésekhez több helyen a munkaügyi központok is hozzájárultak. Ugyanakkor a pályázati támogatás nélkül az adott képzések nem indulhattak volna be.)

Roma Munkaerőpiaci és Gazdasági programok 2001

Ezt a programtípust a következő évben is megismételtük, de egyben kétszintűvé is tettük. Az első szinten munkaerőpiaci képzéseket támogattunk, a második szinten pedig az ezekhez kapcsolódó gazdasági, foglalkoztatási tevékenységeket.

Az első szint, a Roma Munkaerőpiaci Képzés Program 2001, keretében csak olyan képzési programokat támogattunk, amelyek OKJ-s, országosan elismert bizonyítványhoz juttatták a hallgatókat. Összesen 12 szervezet kapott lehetőséget programjának megkezdéséhez, közülük 10 tudott beindulni. Két esetben a képző céggel illetve a munkaügyi központ kirendeltségével nem sikerült a szervezeteknek megállapodniuk, emiatt a képzések nem indultak el. Ugyanakkor több más szervezet esetében is problémaként jelentkezett a munkaügyi központok bevonása a programba, a munkaügyi központok előírásai miatt a képzések csúszással indultak vagy az eredeti résztvevők köre részben kicserélődött.

A támogatott szervezetek képzéseit összesen 129 ember kezdte el, 51 férfi és 78 nő. Az előző év Roma Munkaerő-piaci képzésének résztvevői között a nemek aránya még 75-25% arányban oszlott meg a férfiak javára, 2001-ben ez az arány már 60-40% a nők javára. A jelentős különbség hátterében a szervezetek többsége által indított „női szakmák” sokasága állt. A szőnyegszövő, varró munkás és házi betegápoló tanfolyamokon szinte kizárólag nők vettek részt. A nők arányának ilyen jelentős megnövekedése azoknak a szervezeteknek köszönhető elsősorban, amelyek az előző években több foglalkoztatási és oktatási programot bonyolítottak férfiak számára, 2001-re viszont felismerték azt a tényt, hogy településükön egyre nagyobb igény mutatkozik a munkaerőpiacon még a férfiaknál is rosszabb esélyekkel induló, többségében iskolázatlan nők képzésére.

A 129 hallgató közül 118-an tettek sikeres vizsgát, túlnyomó többségük OKJ-s bizonyítványt szerzett. Közülük több mint 100-an az egyesületek által szervezett foglalkoztatási programok keretében munkába is álltak, többen a helyi munkaerőpiacon önmaguk próbálták boldogulni.

A második szint elnevezése Roma Kisüzemi Program 2001 volt. Ezt a programot ebben a formában 2001-ben hirdette meg első alkalommal az Alapítvány. A gazdasági program azon szervezetek számára volt meghirdetve, amelyek vagy az RLTP1-et, RLTP2-t, vagy más által támogatott munkaerő-piaci képzést már sikerrel végrehajtották és a kiképzett embereket szerették volna foglalkoztatni, vállalkozási formában. Olyan szervezetek is jelentkezhettek, amelyek már működő gazdasági tevékenységüket kívánták eszközbevitellel fejleszteni, ezáltal tevékenységüket magasabb fejlettségi szinten folytatni, illetve a résztvevők vállalkozóvá válásához kívántak segítséget nyújtani, akár vállalkozásfejlesztési képzés szervezésével is.

A program teljes támogatási kerete 20 millió forint volt. Elsődleges prioritást azok a szervezetek élveztek, amelyek az Autonómia Alapítvány munkaerő-piaci programjaiban részt vettek, és ezeket a programokat vállalkozási formában továbbfejlesztették.

A beérkezett pályázatok között több már működő, illetve beindulási szakaszban lévő vállalkozás volt, amelyek többnyire az OFA, a területfejlesztési tanács illetve a munkaügyi központ támogatását élvezték.

Az eredmények az alábbiakban foglalhatók össze. Az egyik szervezet programja a tervezettnél is jobban alakult, a szervezet a budapesti Royal Szálló felújításán kapott nagyobb volumenű megbízást. A bevételből a visszatérítendő részt határidő előtt visszafizették, így egy újabb szerződés keretében újabb 1 millió Ft-os kölcsönhöz juthattak. (A további kölcsönre azért volt szükségük, mert megfelelő gépesítési beruházások után már fővállalkozóként tudtak dolgozni.)

Más szervezetek további forrásokhoz jutottak hozzá ezért vagy maradványuk keletkezett, amelyet visszautaltak az Alapítványnak, vagy a többletbevételt a program fejlesztésére használták fel.

Általános tapasztalatként a következők jelenthetők ki. Mivel a szervezetek sem a pályázathoz, sem pedig vállalkozásuk tervezésekor nem készítettek komolyabb elemzéseket a várható forgalomról, rendszeres kiadásokról stb., ezért ahol ennek értelme volt, ott munkatársainkkal közösen tették ezt meg. Általánosan elmondható, hogy a pénzügyi kalkulációk a beindítási költségekig terjedtek, a vállalkozások akár rövidebb távú perspektívái már sokkal inkább „elméleti” síkon mozogtak „...és majd dolgozunk és jön a pénz” jelleggel.

Ugyancsak általánosnak mondható az a tapasztalat, miszerint egyre több szervezet küzd azzal a gonddal, hogy a már beindult vállalkozásokhoz nem találunk munkavállaló romát. Elsősorban azoknál a programoknál jelentkezik ez a gond, ahol a szervezet nem az adott településen dolgozik, hanem hetes, két hetes turnusokban, távolabb vállal munkát. Több

helyen gondot okozott az is, hogy a szervezetek általában minimálbért tudnak fizetni, mivel a munkaügyi központtól erre kapnak támogatást, ezt viszont a szervezeti tagok, mint leendő munkavállalók keveslik.

Mind az RLTP, mind az RGP program szerves részét képezte egy projekt-menedzsment tréning, amin a szervezetek vezetői, programfelelősei vettek részt. A gazdasági programok esetében kötelező jelleggel szerepelt egy vállalkozásfejlesztési blokk, amiben az üzleti tervezéstől kezdve a foglalkoztatási lehetőségeken keresztül az alapvető információk kerültek átadásra. A tréningek hasznát az is jelzi, hogy egyre több szervezet tudott egyéb pénzügyi forrásokat is bevonni a programjába, az alapítvány által adott támogatások egyre több pénzt voltak képesek megmozgatni.

III. Roma Közösségi Ház program – 1998/99

Az alapítvány 1997-ben forráshiány miatt megszüntette a klasszikus civil programját, ennek helyét más, főként roma szervezeteket támogató programok vették át. Ez a program kiemelkedik a többi program közül összetettségével, sokrétűségével valamint ennek a programnak a keretében lett kiosztva egy szervezet számára a legtöbb támogatás.

A USAID 1998 novemberében négy programot hirdetett meg Magyarországon, ezek közül hármat a Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány (DemNet) bonyolított le, a negyedik programot, amely a Roma Közösségi Központok nevet viselte, az Autonómia Alapítvány gondozta. Az előzetes szakmai és pénzügyi egyeztetések után 1998 novemberében került sor az Autonómia Alapítvány és a DemNet közötti szerződés aláírására, amelynek eredményeként a program még ugyanabban a hónapban megindulhatott.

A pályázat célja az volt, hogy az országban hét helyen önálló Roma Közösségi Központ létrehozásához, működtetéséhez és a hozzájuk kapcsolódó szakmai programok megvalósításához nyújtson segítséget. A Roma Közösségi Központok pályázati célkitűzésésként is megfogalmazott feladata volt, hogy a hátrányos helyzetű települések roma lakosságának olyan szolgáltatásokat nyújtson, amelyek közösségfejlesztő, képző és szervező szerepükkel hozzájárulnak az érintett csoport gazdasági és szociális esélyegyenlőségének megteremtéséhez. A Roma Közösségi Központok által szervezett programok a helyben élők igényeire kellett, hogy válaszoljanak, ezek feltárásában a támogatott központok elsődleges szerepet játszottak.

A pályázat résztvevői kizárólag roma civil szervezetek lehettek. A pályázatok elbírálásakor előnyt élveztek azok a szervezetek, amelyek hasonló területen működő intézményekkel (önkormányzat, kisebbségi önkormányzat, szakmai intézmények stb.) valódi együttműködést már eddig is ki tudtak alakítani.

Minden egyes központnak három alprogramot kellett megterveznie és megvalósítania: a közösségi házra vonatkozót, valamint egy oktatási és egy vállalkozásfejlesztési program-részt.

A Közösségi ház alprogram keretében a szervezetek a már korábban is elkezdett, avagy újonnan beindított kulturális, jogvédő, tanácsadó, egyéb szociális segítő-programjaikat valósíthatták meg.

Az Oktatási program célja a roma fiatalok általános iskolai oktatási rendszerben való megtartása, továbbtanulásuk elősegítése, olyan ismeretek átadása volt, melyek későbbi életükben megélhetési gondjaik megoldásában segítséget nyújthatnak.

A Vállalkozásfejlesztési program célja a Roma Közösségi Központok által felmért igényeknek megfelelően, az Autonómia Alapítvány szakmai segítségének bevonásával vállalkozókat, östermelőket segítő képzés megszervezése, lebonyolítása volt. A program

szervezésében kiemelt szerepet kapott a képzést követő segítő és kapcsolattartó tevékenység.

Az Autonómia Alapítvány pályázati felhívására összesen 162 szervezet jelentkezett és kapott pályázati adatlapot, melyet 27 szervezet küldött vissza. A pályázatok egy független szakértőkből, valamint a USAID és az Autonómia Alapítvány munkatársaiból álló bizottság értékelte. A bizottság tagjai a következő hét szervezetet javasolták támogatásra:

- Zalai "A Nostru" (Miénk) Egyesület a Zalai Cigányság Jogaiért, Nagykanizsa;
- Lungo Drom, Kisköre;
- Cigány Vezetők Szakmai Egyesülete, Debrecen;
- Etnikai Fórum Pécsi Szervezete és a Siklós és Vidéke Cigány Érdekvédelmi Szervezet (közös pályázat), Pécs – Siklós;
- Magyarországi Kisebbségi és Szociális Hátrányban levők Esélyegyenlőségéért Egyesület, Salgótarján;
- Jóléti Szolgálat a Munkanélküliekért Alapítvány, Ózd;
- "A Művelt Cigányifjúságért" Alapítvány, Gyomaendrőd.

A támogatás teljes összege adomány volt. Ez a pénz kizárólag a Roma Közösségi Központok infrastrukturális és személyi feltételeinek megteremtésére, a programok szervezésére és lebonyolítására volt felhasználható. Minden egyes központ átlagosan 5 millió Ft-ot kapott, ebből 3,2 millió forintot használhattak a központ programjaira (ebbe beleértendőek a bérjellegű kifizetések és fejlesztési célú kiadások is). A két alprogramra központonként plusz 1,8 millió Ft jutott, amiből a vállalkozásfejlesztési tréningeket, oktatást kellett finanszírozni. Ehhez az alprogramhoz kapcsolódóan, a tanfolyamokon a legjobb üzleti terveket kidolgozó résztvevők vállalkozásának beindításához és ezek monitori, mentori követéséhez központonként 2,4 millió Ft alaptőkét tudott biztosítani az Autonómia Alapítvány.

A program során egyre érezhetőbbé vált, hogy a szervezetek „gyenge pontját” a programok szakszerű tervezése és menedzselése jelenti. Ezért az Autonómia Alapítvány 1999 júliusában egy projekt-vezetéssel, költségvetés-tervezéssel kapcsolatos egy hetes, bentlakásos tréninget szervezett, melyen a hét szervezet két-két munkatársa vehetett részt.

A találkozás alkalmával került szóba a vállalkozásfejlesztési tréningeket követő támogatások megítélésének problematikája is. A hét szervezetvezető illetve képviselő az Autonómia Alapítvány munkatársaival együtt arra az elhatározásra jutott, hogy a fent említett támogatásokat egységes, egymás által is ellenőrzött formában kívánja biztosítani a tréningen résztvevők számára. Az itt megfogalmazott elveket az alapítvány munkatársai a DemNet és a USAID vezetőivel ismertették és egyeztették. Ennek megfelelően történt meg az üzleti tervek elbírálása illetve a támogatásnak a szervezetek felé történő utalása.

A noszvaji képzésen vetődött fel az egyesületek vezetőiben, hogy a hét központnak egy országos szervezetet kellene létrehozni, amelynek segítségével szakmai tapasztalataikat, program-ötleteiket jobban át tudnák egymásnak adni, közösen hasznosítani, illetve munkájukhoz további forrásokat szerezni a központok fenntarthatóságának érdekében. Ennek érdekében a vezetők azzal a kéréssel fordultak az Autonómia Alapítványhoz, hogy még egy kétnapos találkozást tegyen lehetővé a szervezetek számára, ahol a fentebb már említett országos szervezet körvonalait illetve alapelveit tisztázhatnák. E kérésnek eleget téve az alapítvány találkozót szervezett a szervezetek vezetői számára. Ezen a találkozón a szervezetek vezetői egyrészt a vállalkozásfejlesztési támogatások odaítélésének feltételeit tisztázták, másrészt a megalakítandó országos szervezet célkitűzéseit, működési alapelveit beszélték meg. Az új szervezet – Roma Közösségfejlesztők Országos Egyesülete – megalakulására végül 1999. szeptember 30-án került sor Debrecenben.

Közösségi ház program

A szervezetek által tervezett és megvalósított programok közül ez a program-rész volt a legszélesebb körű, legtöbb tevékenységet felölelő és legtöbb embert érintő. A szervezetek közösségfejlesztői tevékenységüket leginkább ezen programon belül tudták megvalósítani. A felvállalt és lebonyolított programok között a jogvédelemtől kezdve a versmondó-körön keresztül a szociális tevékenységekig nagyon sok minden megvalósult. Összefoglalóan azt mondhatjuk el, hogy az egyesületek a már korábban is elkezdett programjaikat tudták a program-rész keretén belül folytatni. E tekintetben két dolog jelentett változást: egyrészt a teljes program kapcsán a szervezeteket övező nagyobb nyilvánosság eredményeként ezeket az eseményeket is többen látogatták, a célcsoport nagyobb részéhez eljutottak az erről szóló információk. Másrészt a központok épületeinek kialakítása, a megvásárolt és felszerelt infrastruktúra azt teszi lehetővé, hogy hosszú távon, magasabb színvonalon működhessenek a már korábban elkezdett programok is. A hét központ Közösségi ház programjai, közvetett formában mintegy 1500, közvetlen formában mintegy 10.000–12.000 embert érintettek.

Oktatási Program

Az oktatási programok eredményeként mintegy száz iskoláskorú gyerek, és közel százhusz - már végzett, de szakmával nem rendelkező, vagy elhelyezkedni nem tudó - ember jutott képzési lehetőségekhez. Az oktatási programok összefoglalásaként azt kell megemlítenünk, hogy a induláskor a szervezetek számára ez a program-rész tűnt a legkönnyebben megvalósíthatónak. Ugyanakkor igazi innovációt tartalmazó program csak Nagykanizsán és Kiskörén született, a többi helyen a már meglévő és működő oktatási, képzési rendszert „használták” az egyesületek. Mindez annak is az eredménye, hogy a meglévő oktatási intézményrendszer nem hibátlan, a cigány lakosság vagy kiszorul belőle vagy csak másodlagos szerephez jut benne. Vagyis ilyen jellegű programokra van szükség ahhoz, hogy a cigány lakosságot is alanyi jogon kiszolgálja köteles intézményrendszer ténylegesen ellátása feladatát.

Az oktatási programok közül ki kell emelnünk a nagykanizsai „Hétvégi Kollégium” és a kiskörei „Szülők Iskolája” programokat, melyek szakmailag a legkidolgozottabbnak és legsikeresebbnek bizonyultak. A szervezetek reményei szerint mindkét helyen folytatódni tudnak a programok, amennyiben pénzügyi támogatást tudnak szerezni. Terveik közt szerepel a módszertan más helyeken (a többi roma közösségi központban) történő adaptálása is.

Vállalkozásfejlesztési Program

A Vállalkozásfejlesztési Program eredményeként összesen 137 roma embernek nyílt lehetősége arra, hogy ilyen jellegű tanfolyamokon részt vegyen, illetve ezek végeztével vállalkozási támogatásért pályázzon. Közülük többen már aktív vállalkozók voltak, de volt olyan központ is, ahol a témakörrel még csak ismerkedő hallgatók vettek részt a képzéseken. A képzések tematikája területenként más és más volt, a helyi igényeknek megfelelően az általános vállalkozói ismeretektől kezdve a mezőgazdasági vállalkozásokig változhatott a tananyag.

A vállalkozásfejlesztési programok részét képezte a vállalkozásfejlesztési támogatás elnyerésének lehetősége. A képzéseken résztvevő 137 emberből 37-en készítettek üzleti terveket, és ilyen módon pályáztak az elnyerhető támogatásért. (Ez összesen 33 üzleti

tervet jelent, mivel több esetben a hallgatók közös vállalkozás beindítását határozták el. Ugyanakkor Salgótarjánban a vállalkozásfejlesztési támogatások valószínűleg nem lesznek kiosztva, mivel sem a hallgatók nem mutattak eziránt érdeklődést, sem a szervezet vezetése nem volt képes koordinálni ezt a program-részt.)

A támogatások pályáztatása kapcsán azt a meglepő dolgot tapasztalhattuk, hogy az előzetesen vártnál kisebb volt az érdeklődés. Ugyan a tanfolyamok kezdetekor a hallgatók számára még jelentős motivációt jelentett az elnyerhető pénz, az üzleti tervek elkészítésének szintjéig viszonylag kevesen jutottak el. A pályázatok elbírálásának eredményeként 18-an részesültek átlagosan 500 000 Ft vissza nem térítendő támogatásban.

A program összefoglaló értékelése kapcsán mindenképpen ki kell emelni, hogy a támogatott szervezeteknek egy nagyon komplex programot kellett megvalósítaniuk, nagyon rövid idő alatt. A szervezetek és az Autonómia Alapítvány közötti szerződéskötés (1999. március) és a program zárása között (1999. november) nyolc hónap telt el, ez idő alatt kellett több helyen kialakítani, felújítani a közösségi ház épületét, infrastrukturálisan felszerelni, az oktatási és a vállalkozásfejlesztési programokat megszervezni és lebonyolítani.

Egyrészt a megvalósítandó programok összetettsége, másrészt a szervezetek belső struktúrája arra ösztönözte a szervezeteket, hogy a korábbinál sokkal inkább feladatorientáltan, projekt-központúan dolgozzanak. Ez azt tette szükségessé, hogy több esetben is átalakítani, vagy még inkább fejleszteni kellett a szervezet belső struktúráját. A szervezetek másodvonalának kialakítása, illetve a konkrét operatív munkába való bevonása minden központban elkerülhetetlen volt. A szervezetek átalakítása, program-orientálttá tétele nem volt minden esetben konfliktusmentes. A hét központ közül egyetlen egy volt (Salgótarján), ahol a belső szervezeti konfliktusok – melynek eredményeként a szervezet vezetését leváltották – a programok megvalósítását veszélyeztették, később a szervezet megszűnését okozták.

A szervezetek a program eredményeként olyan, a programtervezésre és megvalósításra vonatkozó szakmai tapasztalatokkal lettek gazdagabbak, amelyeket a későbbiekben is eredményesen tudnak használni.

A pályázati rendszerből adódóan a szervezeteknek már a program megkezdése előtt kellett venniük a kapcsolatot az adott település hivatali intézményeivel illetve egyéb non-profit szervezeteivel. A programok kapcsán a napi együttműködés ezekkel a szervezetekkel már megkerülhetlenné vált, a képző és oktató cégek, a vállalkozásfejlesztési alapítványok, munkaügyi központok nélkül nem valósulhattak volna meg a programok. Ebből adódóan a Roma Községi Központ program egyik leglényegesebb hatása az, hogy a fent említett intézményekkel partneri kapcsolatot sikerült a szervezeteknek kialakítaniuk. Ez a viszony szinte minden esetben kétoldalú, vagyis nemcsak a roma szervezetek vannak az intézményekre utalva, hanem utóbbiak is együttműködő partnert látnak bennük.

Ugyancsak tartós hatása van a közösségi házak infrastrukturális felszerelésének. Több szervezet a program megkezdése előtt csak a polgármesteri hivatalok, illetve egyéb intézmények infrastrukturáját használva tudott dolgozni. Ez nem feltétlenül kedvezett a partneri kapcsolatok kialakulásának, több esetben egyfajta „megtűrt” státuszt jelentett. A program keretében kialakított és felszerelt közösségi házak viszont már az átadásuk óta is közösségi központként tudnak működni.

A program során támogatott szervezeteknek azért sem volt egyszerű a feladatuk, mivel ma Magyarországon nincs olyan intézményrendszer, amely a közösségi házakhoz mintát tudott volna nyújtani. A rendszerváltás előtti „népművelési” politika egyik alapvető intézménye volt a kultúrházak hálózata, ezek azonban a múlt rendszerrel együtt tűntek el. Ugyanakkor a közösségi ház program keretében is, több résztvevő számára ez szolgált mintaként. Egy olyan típusú szolgáltatási rendszernek, amely nemcsak a kulturális szférát próbálja felölelni, hanem programokon keresztül a szociális helyzettel, munkanélküliséggel vagy akár vállalkozásokkal kapcsolatosan is adni próbál, nincsenek hagyományai. (Vannak intézmények, amelyek egy-egy területen próbálnak szolgáltatni, de nagyon gyakran egymással párhuzamosan, koordinátatlanul teszik ezt.) A roma közösségi központoknak azonban a program célkitűzései szerint is, mindezeket a területeket felölelve, komplex szolgáltatásokat kellett, és kell a jövőben nyújtaniuk. Mindez azt is jelenti, hogy a korábbi ad hoc jellegű programszervezéseket, működési metódusokat egy intézményesült formával kell felváltani. Ez rövidtávon a szervezeti struktúra intézményesülését teszi elkerülhetetlenné, hatásai ugyanakkor csak középtávon válnak láthatóvá. A támogatott szervezetek egyik legfőbb gondja viszont éppen abból adódik, hogy anyagi lehetőségeik, programközpontú költségvetésük nem teszi számukra lehetővé, hogy intézményesüljenek, lelkes civil egyesületből professzionális szolgáltatásokat nyújtó többfunkciós szolgáltatóházzá váljanak.

Az, hogy Magyarországon a roma közösségi központoknak létjogosultsága van, az is bizonyítja, hogy jelen programon kívül három másik hazai adományozó is ilyen témájú programokat hirdetett meg illetve készül meghirdetni a közeljövőben (MCKA, Soros Alapítvány, OSI). Mindez azt a célkitűzést is szolgálja, hogy az adott közösségekben felmerülő problémákat, igényeket ott helyben, egy integrált szolgáltató rendszer keretében tudják megoldani, kielégíteni. A már működő illetve újonnan induló programokhoz szervesen tudnak kapcsolódni a jelen program keretében támogatott központok, illetve az új programok is tudnak támaszkodni ennek a programnak a tapasztalataira, a már kialakított központokra, infrastruktúrájukra.

Összegzés

Fentebb, a programok ismertetésénél bemutattuk hogyan, milyen eszközökkel sikerült elérni a kitűzött célokat. Mindezeket összevetve kimondhatjuk, hogy az Autonómia Alapítvány sikeres. A fenntartható fejlődés szemszögéből vizsgálva az esetet a programok sokszínűsége miatt csak az mondható el, hogy a környezetvédelmi integráció nem valósult meg maradéktalanul, bár a Zöldmunka integrálta magába a gazdasági, szociális és környezetvédelmi szempontokat egyaránt. Az alapítvány a környezetvédelmi célokat nem képviselte erősen, ezt a feladatot hozzáértőbb szervezetekkel együttműködve valósította meg.

Akadályok

Nem lehet eltitkolni, hogy a programok végrehajtása során problémák merültek fel. A folyton változó gazdasági és társadalmi közegben nehéz betartani az előzetes megállapodásokat, bármennyire is kidolgozottak és megalapozottak is azok. Az Autonómia Alapítvány rugalmasan kezelte ezt a kérdést, ami nem azt jelenti, hogy felelőtlenül. Az indokolt változtatásokat rendszerint elfogadtuk, ha nem tettük volna akkor könnyen a szakadék felé taszítottuk volna a szervezetet és a programot is. Az alapítvány ezért fordított nagy hangsúlyt a monitorozásra, valamint a bizalmi kapcsolat kialakítására

és fenntartására. A monitori rendszer nem olcsó, de a sikeres programok eléréséhez nélkülözhetetlen. A bizalmi és korrekt munkakapcsolat mindvégig segítette a helyben kialakuló feszültségek megoldását is, természetesen ha még menthető volt a dolog. A szervezeten belüli gyökeréig elmérgesedő kapcsolatokat megmenteni nem tudtuk, viszont tompítani igen, hogy az ne sodorja veszélybe a program megvalósítását.

A roma programok megvalósíthatóságának általános külső akadályait külön kell tárgyalni. Az alábbiakban ezeket gyűjtöttük össze.

Mezőgazdasági programoknál

- **Földhiány:**
A roma közösségek legégetőbb problémája a földhiány vagy a bérelhető földek rossz minősége. A romák az összes „földosztásból” kimaradtak (1945-ös földosztás majd a kárpótlás és a termelőszövetkezeti átalakulást követően sem jutottak földhöz). A romák zöme vidéken, kis településeken, falvakban él, egyetlen megélhetést csak a földművelés jelenthet számukra.
A bérelt földön való gazdálkodás nemcsak drága, hanem hosszú távon bizonytalan is. A romák az ország azon területén laknak nagy számban, ahol a földek mezőgazdasági értéke viszonylag alacsony.
Szervezetek földet nem vásárolhatnak, csak magánszemélyek, de a magánszemélyeknek erre nincs pénzük.
- **Tőkehiány, szegénység:**
A termeléshez szükséges minden eszközt, berendezést, vetőmagot a szervezeteknek pályázatok útján kell beszerezniük.
A bérelt munka az előállítási költségeket növeli.
Nagy az élőmunka ráfordítás, amit soha nem számolnak be a költségekbe.
A romák hitelképtelenek.
- **Piaci instabilitás:**
A megtermelt áru zömét a környéki piacon értékesíteni nem lehet, ezért a termelők kiszolgáltatottá válnak a felvásárlóknak.
Nem kiszámíthatók az állami beavatkozások, támogatások.
Nincs szabályozott minősítési rendszer, így nem tudják, mennyit is ér valójában az általuk termelt termék.
- **Támogatási rendszerek:**
A legtöbb támogatási forma utófinanszírozású és tőkét igényel, amely feltételeknek a romák nem, vagy csak nehezen tudnak megfelelni,
Magas önerőt kérnek a pályázóktól, amit szintén nem tudnak teljesíteni. Sajnos ez a tendencia az EU-s források esetében fokozódik.
Kiszámíthatatlan, hogy a politika mely termelési formákat preferálja (östermelők, szövetkezetek, családi gazdaságok stb.).
Nem lehet kiszámítani, mely termelési ágazatokat támogatják, és hogy a termelés mely szakaszát támogatják (telepítés, feldolgozás, értékesítés, exporttámogatás).
A pályázatok bonyolultak, sok esetben még szakemberek bevonásával sem sikerül elkészíteniük azt.
Az általunk felkészített szervezeteknek kevés további pályázati lehetőségük van - akár mint egyénnek, akár mint szervezetnek. Mindezt a szervezeteket az ideálisnál hosszabb időn keresztül finanszírozza az alapítvány.

A roma szervezetek számára elérhető magasabb támogatásokhoz kényszerű többletfoglalkoztatást várnak el, amit a projekt nem bír el. Így fenntarthatatlanná válik a projekt.

Ipari jellegű programoknál

- **Drága foglalkoztatás:**
Forgótőke hiánya miatt a szervezetek a bevételt kényszerűen a foglalkoztatásba forgatják vissza. Ezért váratlan kiadások (pl. gépalkatrész csere) csődbe juttatják a szervezeteket, ha az adományozók nem pumpálnak bele több tőkét.
Differenciált bérezésre nincs lehetőségük a szervezeteknek, így bérfeszültség alakul ki. Minimálbérnél magasabb bért nem tudnak fizetni a magas bérköltségek miatt.
- **Tőkehiány, szegénység:**
A termeléshez szükséges minden eszközt, berendezést, alapanyagot a szervezeteknek pályázatok útján kell beszereznie.
Csak használt berendezéseket, elavult technológiákat tudnak vásárolni.
Nagy az élőmunka ráfordítás (pl. kézi anyagmozgatás).
A tőkehiány miatt nem biztosított a forgóeszköz ellátás (pl. faanyag), ezért a folyamatos termelés is akadózhat.
Hitelképtelenek.
- **Piaci kapcsolatok:**
Többnyire egy piacra termelnek.
A piaci kapcsolatok megbízhatatlanok (pl. nem fizetnek időben a leszállított termék után).
Piaci kapcsolatok szerzéséhez nincs megfelelő szakemberük.
Alvállalkozóként kis haszonnal dolgoznak, alacsony feldolgozottságú terméket állítanak elő.
- **Támogatási rendszerek:**
A legtöbb támogatási forma utófinanszírozású és tőkét igényel, amely feltételeknek a romák nem, vagy csak nehezen tudnak megfelelni.
Magas önerőt kérnek a pályázóktól, amit szintén nem tudnak teljesíteni. Sajnos ez a tendencia az EU-s források esetében fokozódik.
A pályázatok bonyolultak, sok esetben még szakemberek bevonásával sem sikerül elkészíteniük azt.
Az általunk felkészített szervezeteknek kevés további pályázati lehetőségük van - akár mint egyéneknek, akár mint szervezetnek. Mindezért a szervezeteket az ideálisnál hosszabb időn keresztül finanszírozza az alapítvány.
A roma szervezetek számára elérhető magasabb támogatásokhoz kényszerű többletfoglalkoztatást várnak el, amit a projekt nem bír el. Így fenntarthatatlanná válik a projekt.
Esetenként, a szervezeti forma már nem megfelelő a racionális termeléshez, de mégis kénytelenek ragaszkodni hozzá, mert a vállalkozói támogatások számukra elérhetetlenek.

Fenntartható fejlődés megvalósításához kapcsolódó problémák

- Az új ideológia nehezen „ragad”, olyan többlettudásra van szükség amely nehezen sajátítható el.
- Sok ismeretre van szükség.
- Lassabb megtérülésű, mint pl. egy intenzív kultúrás mezőgazdasági program, még akkor is ha kevesebb a ráfordítás.
- Viszonylag nagy földterületre van szükség.
- A hagyományos gazdálkodás ismerete már nincs jelen a falvakban, így tanulni kell és nem „ellesni”.
- Ez nem elismert gazdálkodási mód.
- Drága az alapanyag.
- Nincs magyar piaca a bio- vagy öko-termékeknek.
- A helyi szakemberek tudása általában „nagyüzemi” tapasztalatokon és tudáson alapul.

Közösségi házakkal kapcsolatos problémák

- Nem a szervezetek a házak tulajdonosai.
- Rossz az intézmények infrastrukturális ellátottsága.
- Az épületek rossz állapotban vannak.
- Nem tudják hosszú távon foglalkoztatni a jó szakembereiket.
- Közösségi programok szervezéséhez kevés alapterülettel rendelkeznek.
- Sok esetben még a munkavégzéshez sem elegendő a ház mérete és infrastrukturális ellátottsága.
- Internet hiánya.
- Magasak a bérleti és rezsiköltségek, amelyeket nehezen tudnak előteremteni.
- Projektfinanszírozás van, amelybe bújtatva kénytelenek elrejtetni a ház „rezsiköltségét”.
- Kiszámíthatatlan a finanszírozás.

Következtetések

Megismerhetőség, terjeszthetőség:

Az Autonómia Alapítvány évente konferenciát szervez az általa támogatott szervezetek, adományozók, minisztériumok, és a nagyközönség részére. Eddigi tapasztalatunk szerint a szervezetek igénylik egymás programjainak megismerését, több adományozó is érdeklődéssel hallgatta az előadásokat, de a minisztériumok eddig nem képviseltették magukat a konferencián. A konferencián elhangzottakat egy kiadványban jelentetjük meg, hogy mindenki értesülhessen a romák gazdálkodási programjairól.

Az Alapítvány 10 éves fennállása alkalmából egy esettanulmány kötetet jelentetett meg *Gazdálkodó Cigányok* címmel.

2000-ben sikerült elérnünk, hogy az FVM standján megjelenhessünk az OMÉK-on. A standon minden nap más-más cigányszervezet mutatkozott be, állította ki termékét. A résztvevő szervezetek óriási sikerként könyvelték el a megjelenésüket. Próbálkoztunk hasonló kiállításokon való részvétellel, de süket fülekre találtunk a minisztériumoknál.

2001 nyarán a World Learning program keretében szakmai tanulmányutat szerveztünk román résztvevők számára. A tréning résztvevői – 16 fő – reprezentálták a román kormányzati és nonprofit szektort éppúgy, mint Románia megyéit és nemzetiségeit. A

tréning során bemutattuk a magyarországi romák helyzetét, a közösségi ház programot, valamint megismerkedhettek az Alapítvány tevékenységével.

Az Alapítvány által lebonyolított PAKIV program keretében fiatal (magyar, román, szlovák, bolgár) romákat képeztünk, tanítottunk, mutattuk be számukra az Alapítvány működését. A résztvevők egy hetes vidéki tanulmányúton is részt vettek és itt ismerkedtek meg az általunk támogatott programokkal.

Az Alapítvány programjai, pályázatai az Internetről is megismerhetők. Rendszeresen veszünk részt konferenciákon, ahol eredményeinkről és tapasztalatainkról számolunk be a meghívottaknak. Éves kiadványaink mindenki számára elérhetők. Az írott és az elektronikus sajtóban is többször foglalkoztak az Alapítvánnyal, több esetben a támogatott szervezeteink számolnak be a helyi sajtónak eredményeikről.

Egyetlen olyan programot sem szerveztünk, amely csak az Alapítvány tevékenységét mutatta be, minden esetben „utaztattuk” vendégeinket, hogy a helyszínen gyűjtsenek tapasztalatot. Ezt a gyakorlatot a továbbiakban is folytatjuk, ugyanis a munkánk szerves része, hogy helyben tájékozódjunk.

Az Autonómia Alapítvány jövője

Adományozók kivonulása: az Autonómia Alapítvány eddigi tevékenységét finanszírozó külföldi magánalapítványok az EU csatlakozás közeledtével folyamatosan kivonulnak az országból, és „keletebbre” mennek. Ez nem csak az Alapítványt érinti, hanem a roma szervezeteket is, amelyeket eddig vagy a későbbiekben támogatnánk. Mint arról már fentebb említést tettünk, a roma szervezetek jelen állás szerint nem érik el az EU-s támogatásokat, szakmailag nincsenek felkészülve. A sok kicsi, kevés embert tömörítő szervezeteknek semmi esélyük, hogy EU-s támogatáshoz jussanak. Az Alapítvány támogatásaink szűkülésével, képzési programjainak fogyásával a szervezetek és ezen keresztül a roma lakosság esik el attól, hogy fejlődjön, kicsiben tanulja meg, hogyan kell gazdálkodni, valamint hogyan lehet a későbbiekben nagyobb támogatásokhoz jutni. Véleményünk szerint az állami források jelentős része nem jut el az emberekhez, a nagy apparátussal dolgozó intézmények felemésztik a támogatások jelentős részét.

Az állami szerepvállalás: az állam kidolgozta a középtávú intézkedési csomagot, de abból eddig szinte semmi nem valósult meg. Az állam soha nem kereste meg alapítványunkat, hogy segítsük munkájukat akár jó tanáccsal is. Sőt, a MACIKA létrehozásán kívül arra sem vették a fáradságot, hogy szakmailag megalapozott programjainkat átvegyék és megpróbálják azt ugyanolyan szakmai szinten kivitelezni, mint az Alapítvány. Persze erre egy nagy apparátus nem is lehet képes. A külföldi példák azt mutatják, hogy az állam leadja a civil szektornak azon feladatokat, amelyeket nem tud hatékonyan működtetni.

Az átpolitizált állami támogatásozást egy független szervezetnek kellene végeznie, amelynek bizonyíthatóan több éves tapasztalata van az adományozásban a roma szervezetek körében. Az így osztott támogatások elérik céljukat és a roma szervezetek önszerveződő egységeihez jutnak el. Így a szervezetek részt vehetnek a hosszú, sok esetben gyötrelmes tanulási folyamatban, amely nélkülözhetetlen egy jó projekt végrehajtásához.

Továbbá a külföldi adományozók keletebbre vonulása után az államnak kell működtetnie az általuk beindított programokat. Ennek kidolgozása – azt gondoljuk – nélkülözhetetlen. Az Alapítvány számít szakmai tapasztalatainak felhasználására, mind a kidolgozásnál, mind a végrehajtásnál.

Többlépcsős pályázati rendszer: mint azt már bemutattuk az Alapítvány többlépcsős programokat finanszíroz, melynek szintjei egymásra épülnek és minden szint egy fokkal közelebb viszi az embereket az önálló gazdálkodás irányába. Csakhogy jelenleg Magyarországon nincsenek kidolgozva a vállalkozóvá válás feltételei, főként nem a roma kisvállalkozásokra. A roma emberek hitelképtelenek, sem jövedelmük, sem vagyonuk nincs, ezt tetézi a velük szembeni előítélet. Több esetben találkoztunk olyan esettel, hogy roma azért nem kapott hitelt, mert roma.

Valamint azt is meg kell vizsgálni, hogyan lehet elérni, hogy az egyéni gazdálkodó romák Európai Unió forrásokhoz jussanak. Ugyanis ezek a támogatások jelen állás szerint – a pályázati rendszer ismeretén, szakirányú végzettségen, jó pályázói képességeken kívül - jelentős önerőt is megkívánnak. Ezek közül a tőkehiány, amely a leginkább sújtja a roma gazdálkodói réteget.